

A Meta-Synthesis of Research Conducted on the Quality of Urban Life in Informal Settlements in Iran

Ali Oskouee Aras¹ and Ali Azar^{2*}

¹ PhD in Geography and Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

² Assistant Professor, Department of Urban Planning and Architecture, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

* Corresponding Author, a.azar@iau-maragheh.ac.ir

ARTICLE INFO ABSTRACT

UPK, 2023
VOL. 7, Issue 3, PP, 67-89
Received: 06 Aug 2022
Accepted: 22 Aug 2022
Research Articles

KEYWORDS: Quality of Urban Life, Informal Settlements, Meta-Synthesis, Urban Planning, Basic.

Introduction: Despite conducting some research on the quality of urban life for more than two decades, this concept is still explained with the concepts of urban livability and urban vitality having the same meaning and their different aspects being ignored. The quality of urban life has become one of the interesting topics for researchers in urban planning, and they have focused on the quality of urban life in the planned settlements, while, today, especially in the cities of developing countries, at least one-third of the metropolitan population consists of the residents of informal settlements. Now, the question is: what are the methodological qualities and results of the articles published in geographical journals, master theses, and doctoral theses in Iran in the field of quality of urban life in informal settlements? This research aims to investigate and extract the analysis indicators from the scientific texts in the field of informal settlements and to present an analytical model including the dimensions and components of life quality in informal settlements.

Methodology: This is basic research, and by using the meta-synthesis method, the samples (The title of a valid scientific research article and 8 titles of doctoral dissertations and master's theses) conducted in the last decade concerning the quality of urban life in Informal settlements were studied. The present research is classified as applied-developmental research based on its aim to determine the desirable patterns in the field of quality of urban life in informal settlements.

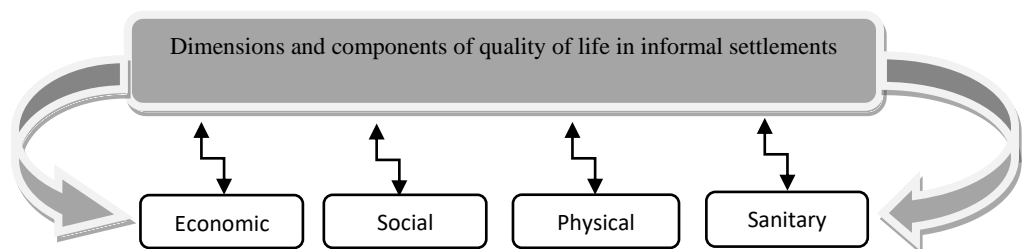

Figure 2. Analytical model of dimensions and indicators of the quality of urban life in informal settlements

Result: Considering the findings of the current research, it can be said that, as the reliability tests in more than 80% of the studies show, we can comment on the quality of the studies and their effect size. The geographical distribution of the research conducted in the provinces of the country shows that the case studies conducted in Tehran province have the highest frequencies. The data collection methods, considering the nature and methods of the research, indicate that about 11% of the researchers collected the required data

Cite this article:

Oskouee Aras, Ali., Azar, Ali., (2023). A Meta-Synthesis of Researches Conducted on the Quality of Urban Life in Informal Settlements in Iran. *Urban Planning Knowledge*, 7(3), 67-89. Doi: [10.22124/upk.2023.22756.1796](https://doi.org/10.22124/upk.2023.22756.1796)

through the survey and field methods. About 17% of the researchers have used the questionnaire, and finally, 83% of the researchers have used both survey-field methods and questionnaires. Concerning the dimensions and indicators of the quality of urban life in informal settlements, it can be said that the economic dimension, in comparison with other dimensions (social, physical, health, environmental, infrastructural, and recreational aspects), is known to be more important. In other words, according to the residents of informal settlements, economic factors have the highest impact on their quality of life. Also, among the economic components, the salary, living expenses, employment, satisfaction with job opportunities, distance from the workplace to home, job security, the number of employed people, and finally, the working hours per week are ranked, respectively.

DISCUSSION: The research conducted on the quality of urban life in informal urban settlements has often led to the same results and there is no great difference in the research results since the concepts of urban life quality, urban livability, and urban life satisfaction are often analyzed from the same semantic view (either from the mental dimension or from the physical-objective dimension), while every livable collection is not necessarily considered a qualified collection. The theories referring to the quality of urban life are classified into three main approaches: the human approach, the spatial approach, and the sustainability approach. The main effective indicators for improving the quality of urban life in informal settlements are the economic index (9 variables), the physical index (9 variables), the social index (7 variables), and the health index (6 variables). Based on the results of field studies and the output of qualitative analysis, the economic index is the basis of the quality of life in informal settlements. It directly depends on the level of country development as well as the level of employment, income, and purchasing power of the citizens of informal settlements. This is beyond the scope of urban planning specialists, and it is necessary to examine the basic challenges and problems of the life quality of informal settlements at the macroeconomic level. Improving the welfare and standard of living of the residents of these areas must be a planning and decision-making priority for the authorities. There is a mutual and direct relationship between the quality of urban life in informal settlements and the residents' satisfaction. That is, improving the indicators of urban life quality will partially increase the residents' satisfaction with living in informal areas of the city.

Conclusion: The theories referring to the quality of urban life are classified into three main approaches: the human approach, the spatial approach, and the sustainability approach. The main effective indicators for improving the quality of urban life in informal settlements are the economic index (9 variables), the physical index (9 variables), the social index (7 variables), and the health index (6 variables). Based on the results of field studies and the output of qualitative analysis, the economic index is the basis of life quality in informal settlements. It directly depends on the level of country development as well as the level of employment, income, and purchasing power of the citizens in the informal settlements. This issue is beyond the scope of urban planning specialists, and it is required to examine the basic challenges and problems of the life quality of informal settlements at the macroeconomic level so that improving the welfare and life standard of the residents of these areas must be a planning and decision-making priority for the authorities. There is a mutual and direct relationship between the quality of urban life in informal settlements and the residents' satisfaction. That is, upgrading and improving the indicators of urban life quality will increase the residents' satisfaction with living in informal areas of the city to some extent. All the studied scientific texts analyzed the theories, but they did not lead to theorizing. Although desirable solutions are presented in some research, due to the nature of the research, it cannot be classified as basic research.

Highlight:

- The main priority of scientific research articles and postgraduate theses in Iran has been to test the theories' relationship with the quality of life in informal settlements.
 - Explaining the new patterns and paying attention to basic research in the field of the quality of urban life in informal settlements are priorities in future urban planning research.
-

References

- Ahmadi, Z. (2013). *Evaluation of urban life quality indicators in informal settlements in Ahvaz metropolis (case example: Molashieh neighborhood)*. Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, School of Sciences Land and GIS, Shahid Chamran University of Ahvaz. (in Persian)
- Ajzae Shekahi, M., Shirazi, A., & Haddad Moghadam, Z. (2012). Investigation of factors affecting the improvement of the quality of urban life in the informal settlement of Panj Ton Al Abba (Altimur Mashhad). *Journal of Geography and Regional Development*, 11(21), 59-79. (in Persian)
- Cicirelli, F., Guerrieri, A., Mastroianni, C., Spezzano, G., & Vinci, A. (2019). *The Internet of Things for Smart Urban Ecosystems*. Cham: Springer.
- Das, D. (2008). Urban quality of life: A case study of Guwahati. *social indicators research*, 88, 297-310.
- Ebrahimi, N., Mohseni, R. A., & Elmi, M. (2022). Investigating the role of the quality of life and defenseless urban spaces in the tendency towards urban violence (case study: Town of Javanan in Rasht). *Journal of Urbanism Planning Knowledge*, 6(2), 147-162. (in Persian)
- Esposito, E. (2022). Deprivation-based squatting as a choice from necessity: The housing pathways of low-income squatters in public housing in Naples, Italy. *Cities*, 124, 103623.
- Faraji Melai, A., Azimi, A., & Ziari, K. (2009). Analysis of the dimensions of quality of life in urban areas of Iran. *Research and Urban Planning Journal*, 1(2), 1-16. (in Persian)
- Faraji, A. (2016). Measuring satisfaction with the quality of urban life in informal settlements; Case study: Bojnord city. *two scientific-research quarterly journals of urban ecology research*, 8(2), 89-100. (in Persian)
- Farhani Najafi, Z. (2017). *Evaluation of improving the quality of urban life in informal settlements with the empowerment approach studied: Qeshlaq Omar Abad Varamin*. Master's Thesis, Department of Urban Management, School of Management and Accounting, University Allameh Tabatabai. (in Persian)
- Golkar, K. (2007). Visual environment of the city; Evolution from a decorative approach to a sustainable approach. *Shahid Beheshti University Environmental Sciences Quarterly*, 5(4), 41. (in Persian)
- Hafeznia, M. (2015). *An introduction to the research method in the humanities (basic revision with additions)*. Tehran: an organization for the study and compilation of humanities books of universities (SAMT). (in Persian)
- Haghi, Y., Fekri, L. A. B., Ansari, A. G., & Karmi Nasab, S. (2022). Inspection and analysis of the status of urban life quality indicators from the perspective of citizens (case study: Germe city). *Geography Quarterly and Human relations*, 4(4), 114. (in Persian)
- Hataminejad, H., Ebdali, Y., & Alipuri, E. (2015). Measuring the quality of life of Afghan immigrants living in Iran with a subjective approach (case study: Firozabad village). *Sarzemen Geographical Quarterly*, 13(49), 77-92. (in Persian)
- Heydarisaraei, R. (2017). *Measuring the subjective quality of life in the residents of informal settlements in the north of Tabriz (case study: Yousefabad, Tabriz)*. master's thesis, geography, and urban planning department, orientation Housing Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, Tabriz University. (in Persian)
- Hossein Abadi, S., Roustaei, SH., & Yaping Gharavi, M. (2014). *Measuring the quality of life in informal settlements (Study sample: Eastern Kal Eidgah district of Sabzevar)*. 6(3), 199-215. (in Persian)
- Hossein Qalizadeh, A., Jalukhani Niarki, M., Organi, M., & Hosseini, A. (2021). Analysis of the quality of urban life in urban neighborhoods with an emphasis on spatial comparative methodology approaches (Case study: District 6 of Tehran). *Shahr Magazine Padayr*, 4(4), 38-39. (in Persian)
- Khavari, F. (2017). *Evaluation and measurement of urban life quality indicators (case study: District 7 of Tehran city)*. Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Geography, University of Tehran. (in Persian)
- Khodaei, R. (2018). *Analysis of the quality of life of urban informal settlements (case study: Mehdiabad neighborhood of Yazd city)*. Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, Housing Planning and Urban regeneration, Payam Noor University, Ardakan. (in Persian)
- Khorasani Moghadam, S., Yazdanfar, S.A., & Hosseini, S. B. (2014). Investigation of quality of life indicators affecting the level of satisfaction of residents of informal settlements (case study: Farahzad neighborhood of Tehran - Farahzad North). *Human Geography Research Quarterly*, 47(1), 97-117. (in Persian)
- Lotfi, S. (2008). The concept of quality of urban life: its definitions, dimensions, and measurement in urban planning. *Human Geography Quarterly*, 1(4), 68. (in Persian)
- Lynch, K. (1981). *Theory of City Shape* (S. H. Bahraini, trans.). Tehran: Tehran University Press. (in Persian)

- Mohammadian, M. (2008). *Management of the Organization of the Margins of Cities (Case Example: Kui Na Dara, Mashhad City)*. Master's Thesis, Faculty of Literature, Ferdowsi University. (in Persian)
- Moulai Hashjin, M., Karimi Azari, A., Karimi, B., & Mahdinejad, J. (1400). Analysis of vitality in the spaces of residential complexes (concept, components and influential indicators). *Journal of Urbanism Planning Knowledge*, 5(1), 113-129. (in Persian)
- Murgs, F., & Klobucnik, M. (2018). Quality of Life in the City Urban Life or Well-Being in the City: Conceptualization and case study. *Ekológia (Bratislava)*, 37(2), 183-200.
- Najafi, S., Ahdanjad, M., & Doiran, I. (2014). Evaluation of the quality of life in informal settlements of cities: Zanzan city of Islamabad. *Quarterly Journal of Geography and Urban-Regional Planning*, 5(16), 75-90. (in Persian)
- Nasiri Hinde Khale, I., Amir Ekhi, S., & Taj, S. (2021). Monitoring the livability of inefficient peri-urban settlements in Rasht metropolis: Aynak neighborhood. *Journal of Peri-urban Space Development*, 3(2), 130. (in Persian)
- Oskouee Aras, A. (2021). *Measuring and evaluating the quality of urban life and satisfaction with it in informal settlements in the north of Tabriz (case study: Ahmedabad neighborhood)*. master's thesis, urban planning department, Faculty of Planning and Environmental Sciences, Tabriz University. (in Persian)
- Oskouee Aras, A. (2022). Investigation of the structural characteristics of informal settlements (case study: Tabriz's Akhmaqiya district). *Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 7(20), 90. (in Persian)
- Oskouee Aras, A., & Hakimi, H. (2019). Measuring the sense of place belonging to residents of informal settlements, a case study: Hakkamabad neighborhood of Tabriz. *Urban Studies Quarterly*, 4(12), 21. (in Persian)
- Oskouee Aras, A., & Hakimi, H. (2021). Measuring urban vitality indicators in informal settlements (case study: Tabriz Seilab Ghoshkhana). *Journal of Urban Planning Geography Research*, 9(1), 143-163. (in Persian)
- Peattie, L., & Aldrete-Haas, J. A. (1981). Marginal Settlements in Developing Countries: Research, Advocacy of Policy, and Evolution of Programs. *Annual Review of Sociology*, 7(1), 157-175.
- Pourahmad, A., & Zarei, J. (2014). Measuring the quality of life in the territory of the worn-out urban fabric, a case study: District 9 of Tehran. *Journal of Urban Planning and Research*, 6(21), 1-18. (in Persian)
- Pourahmad, A., Farhadi, E., Ghorbani, R., Sajjodi, M., & Abdullah Hossein, Sh. (2019). Meta-analysis of urban resilience researches in Iranian geographical scientific research journals. *Journal of Economic Geography Research*, 1(2), 6. (in Persian)
- Pourmohammadi, M. R., & Zali, N. (2004). Human Development, Challenges and Prospects (with an Analytical Look at Human Development Indicators in Iran). *Journal of Humanities and Social Sciences*, University of Tabriz, 10(15), 44-52. (in Persian)
- Qadri, P., Karimian Bostani, M., & Hafez Rezazadeh, M. (2021). Analysis of the spatial distribution of composite indicators of the quality of urban life (case study: Chabahar city). *New Attitudes in Human Geography Quarterly*, 13(2), 213. (in Persian)
- Rafiyani, M., & Kianfar, A. (2018). Understanding gray urban spaces: the position of power in the production of informal urban settlements (Case: Tehran's Razavieh settlement). *Fine Arts -Architecture and Urban Planning*, 24(1), 6. (in Persian)
- Rahmani, A., & Nazari, W. (2016). Evaluating the role of urban green use in improving the quality of urban life (case study: Takestan city). *Social Research Quarterly*, 8(30), 65. (in Persian)
- Rosenthal, R., & DiMatteo, M.R. (2001). Meta-Analysis: recent developments in quantitative Methods for literature Reviews. *Annu. Rev. Psychol.*, 52, 59-82.
- Samiti, M., Izadi, A., & Fathi, S. (2021). Determining factors affecting tax evasion using the meta-analysis method. *Economic Quarterly with Stability*, 2(2), 1-22. (in Persian)
- Sarmast, B., & Zali, N. (2010). Urban Space Planning and Demographic Planning in the 1400 Horizon. Case Study of Azerbaijan), *Journal of Strategic Studies*, (13). (in Persian)
- Shahdadenjad, M. (2017). *Investigation of ways to improve quality of life indicators in the informal settlements of Sis Abad, Mashhad*. Master's Thesis, Department of Geography and Urban Planning, Urban Improvement and Renovation, Daneshkadeh Literature and humanities, Ferdowsi University of Mashhad. (in Persian)
- Shakri Moghadam, M., & Shahriari, S. K. (2017). Determining environmental qualities to improve the quality of life in urban streets. In *Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Planning of Islamic World Countries*. Tabriz, University of Tabriz - Shahid Madani University of Azerbaijan - University Applied Science of Tabriz Municipality. (in Persian)
- Sheikhi, M., Jumapour, M., & Sajjadi, A. (2017). Measuring the relationship between environmental quality and social sustainability. *Journal of Urbanism Planning Knowledge*, 2(4), 9-31. (in Persian)

-
- Sheikhi, M.T., & Ehsani Kalkhoran, S. (2018). Looking at Informal Life: A Study of the Relationship between Tenure Security and Quality of Life in Ozon Tepe, Bomhan. *Human Geography Research Quarterly*, 51(1), 178. (in Persian)
- Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & De Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and urban planning*, 65(1-2), 5-18.
- Yousefzadeh, Z., Nouri Kermani, A., Hataminejad, H., & Hosseinzadeh, M. M. (2019). Recreation of urban spaces with a quality of life approach in Tehran's 15th district. *Geography Quarterly (Regional Planning)*, 11(1), 754. (in Persian)
- Zangane Shahraki, S., Galin Sharifdini, J., Hassanzadeh, D., & Salary Moghadam, Z. (2014). Evaluation of the Quality of Life in Informal Settlements, Tehran Metropolitan (Case Study: Islamabad Salehabad). *Human Geography Research*, 46(1), 177-196. (in Persian)
- Ziari, K., & Rafiei Mehr, H. (2016). Evaluation of the quality of urban life in the context of a case study: Hamadan's Hesar neighborhood. *Quarterly Journal of Geography and Urban-Regional Planning*, 7(23), 214-199. (in Persian)
- Ziari, K., Ebdali, Y., Ziari, K., & Allah Qolipour, S. (2018). Analysis and evaluation of the quality of life components in crime-prone areas, case study: District 12 of Tehran. *Research Quarterly Urban ecology*, 10(1), 106. (in Persian)

فرا ترکیبی بر تحقیقات انجام شده با موضوع کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران

علی اسکوئی ارس^۱ و علی آذر*^۲

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه برنامه‌ریزی شهری و توسعه منطقه‌ای، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

^۲ استادیار، گروه شهرسازی و معماری، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران

* نویسنده مسئول: a_azar@iau-maragheh.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
دانش شهرسازی، ۱۴۰۲ دوره ۷، شماره ۳، صفحات ۸۹-۶۷ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۳۱ مقاله پژوهشی	بیان مسئله: با وجود گذشت بیش از دو دهه از تحقیقات اولیه در مورد کیفیت زندگی شهری، همچنان این مفهوم با مفاهیمی همچون زیست‌پذیری شهری و سرزندگی شهری در یک ردیف معنایی تبیین می‌شوند و به وجوه متفاوتی که در بین این مفاهیم نهفته است، توجهی نشده است. کیفیت زندگی شهری همواره به یکی از موضوعات موردعلاقه پژوهشگران حوزه برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است و تمامی تمرکز آنان به بررسی کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی‌شده معطوف شده است. هدف: هدف این پژوهش، بررسی و استخراج شاخص‌های تجزیه و تحلیل متون علمی در زمینه مطالعات سکونتگاه‌های غیررسمی و ارائه مدل تحلیلی ابعاد و مؤلفه‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی است. روش: این پژوهش بنیادی بوده و با بهره‌گیری از روش فراترکیب به بررسی نمونه‌های مورد مطالعه (۱۲ عنوان مقاله علمی - پژوهشی معتبر و ۸ عنوان رساله دکترا و پایان نامه کارشناسی ارشد) در ده سال اخیر در ارتباط با کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی پرداخته است. یافته‌ها: با استناد به یافته‌های تحقیق حاضر می‌توان دریافت که به دلیل توجه به آزمون پایایی در بیش از ۸۰ درصد پژوهش‌های مورد بررسی می‌توان با اطمینان بالایی در ارتباط با کیفیت مطالعات صورت گرفته و اندازه اثر آن‌ها اظهار نظر نمود. کلیدواژه‌ها: کیفیت زندگی شهری، سکونتگاه‌های غیررسمی، فراترکیب، برنامه‌ریزی شهری، بنیادی.
	نتیجه‌گیری: تمامی متون علمی مورد بررسی به آزمون نظریات پرداخته‌اند اما باعث نظریه‌سازی نشده‌اند. با وجود اینکه در بعضی از تحقیقات راهکارهای مناسبی ارائه شده است اما با توجه به ماهیت پژوهش‌ها نمی‌توان آن‌ها را در دسته تحقیقات بنیادی قرار داد. به‌طور کلی می‌توان گفت ضروری است تا تحقیقات بنیادی در این حوزه بیشتر مورد توجه قرار بگیرند.
	نکات برجسته: <ul style="list-style-type: none">اولویت اصلی مقالات علمی - پژوهشی و پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی در ایران تاکنون، آزمون نظریات در ارتباط با کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی بوده است.تبیین پارادایم‌های جدید و توجه به تحقیقات بنیادی در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی، اولویت‌های پژوهشی در پژوهش‌های آتی برنامه‌ریزی شهری هستند.

بیان مسئله

امروزه جمعیت شهرها و سرعت شهرنشینی شتابان در حال افزایش است. به گونه‌ای که پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۳۰، از هر ۱۰ نفر، ۶ نفر در شهرها زندگی خواهند کرد و تا سال ۲۰۵۰ این نسبت به ۷ نفر در هر ۱۰ نفر خواهد رسید (سیسیریلی، گریری، ماستروییانی، اسپزانو و وینچی^۱، ۲۰۱۹، ۱۷۹) امروزه شهرها به‌ویژه مراکز آن با مشکلات بسیاری در زمینه‌های مختلف شهری روبرو هستند. مسائل و معضلات جاری شهر را نمی‌توان صرفاً با روش‌های فنی و مهندسی حل نمود. این معضلات بسیار پیچیده‌اند و مواجهه با آن‌ها به رویکردی چندوجهی و پیچیده نیاز دارد (شیخی و احسانی کلخوران، ۱۳۹۸، ۱۱۷۸). این مشکلات به همراه سیر افزایشی جمعیت نتایج نامطلوبی برای شهرها به وجود آورده است که تداوم آن در طولانی‌مدت می‌تواند مشکلات اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی و همداری بر ناپایداری شهرها به همراه داشته باشد (حسینقلی‌زاده، جلوخانی نیارکی، ارگانی و حسینی، ۱۴۰۰، ۳۸-۳۹). بهره‌مندی از زندگی خوب و محیط زندگی مطلوب، حق مسلم تمامی انسان‌هاست اما متأسفانه با روند رو به رشد شهرنشینی و برنامه‌ریزی شهری، تخریب منابع طبیعی و تغییر سبک زندگی تا حدودی از کیفیت زندگی افراد کاسته شده است (شاکری‌مقدم و شهریار، ۱۳۹۷، ۱). لینچ^۲ می‌گوید: «اگر بناسد برنامه‌ریزی شهری مفید واقع گردد باید قادر باشد تا از راه اعتدالی کیفیت محیط کالبدی به اعتدالی کیفیت زندگی انسان یاری نماید» (لینچ، ۱۹۸۱، ۶۸۰ به نقل از گلکار، ۱۳۸۷، ۴۱؛ یوسف‌زاده، نوری کرمانی، حاتمی‌نژاد و حسین‌زاده، ۱۳۹۹، ۷۵۴). بحث کیفیت زندگی موضوع جدیدی است که در دهه‌های اخیر مورد توجه محققان به‌خصوص در ایران قرار گرفته است که در این میان رشته‌های علوم شهری از قبیل برنامه‌ریزی شهری، جغرافیای شهری، معماری، جامعه‌شناسی شهری، روانشناسی، و اقتصاد به این موضوع پرداخته‌اند و به‌تازگی در ادبیات توسعه پایدار و برنامه‌ریزی اجتماعی جایگاه ویژه‌ای یافته است و دولت‌ها در سطح ملی و محلی و نیز مؤسسات متعددی بر روی سنجش و شاخص‌سازی آن کار می‌کنند (حاتمی‌نژاد، ابدالی و علی پوری، ۱۳۹۵، ۷۷-۹۲؛ فرجی ملایی، عظیمی و زیاری، ۱۳۸۹؛ زیاری، ابدالی و الله قلی‌پور، ۱۳۹۸، ۱۰۶). کیفیت زندگی مسئله‌ای است که از نیمه دوم قرن بیستم مورد توجه نظریه‌پردازان شاخه‌های مختلف علوم اجتماعی و مطالعات توسعه و مدیران و کارگزاران سیاست اجتماعی قرار گرفته است (مورگر و کلوبوکنیک^۳، ۲۰۱۸، ۱۸۵). به گونه‌ای که مطالعات گسترده‌ای جهت سنجش کیفیت زندگی در پایش سیاست‌های عمومی و نقش آن به‌عنوان ابزاری کارآمد در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری است. با توجه به اینکه بهبود کیفیت زندگی شهری یکی از اهداف توسعه و رکن مهمی در مدیریت شهری محسوب می‌شود و شامل جنبه‌های مختلفی است لذا اندازه‌گیری یا سنجش ابعاد صحیح کیفیت زندگی شهری نیازمند مطالعه‌ای گسترده با جنبه‌ها، ابزارها و روش‌های نوین است (رحمانی و نظری، ۱۳۹۵، ۶۵). کیفیت زندگی شهری، جوابگویی به خیل عظیمی از مشکلات اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و کالبدی هست که جوامع شهری با آن‌ها مواجه است (ابراهیمی، محسنی و علمی، ۱۴۰۱، ۱۵۲). کیفیت زندگی، ابعاد متنوعی از حوزه‌های برنامه‌ریزی شهری را شامل می‌شود که تأکید بر تقویت کیفیت مسکن و فضای عمومی از جمله ابعادی هست که مورد تأکید برنامه‌ریزان شهری قرار گرفته است (مولایی هاشجین، کریمی آذری، کریمی و مهدی نژاد، ۱۴۰۰، ۱۱۴). مرور ادبیات کیفیت محیط و کیفیت زندگی، روند رو به تکاملی را در باب کیفیت محیط نشان می‌دهد. بدین ترتیب می‌توان نظریات موجود را در قالب سه رویکرد اصلی دسته‌بندی کرد: رویکرد انسانی، رویکرد مکانی و رویکرد پایداری (رفعیان و کیانفر، ۱۳۹۸ به نقل از شیخی، جمعه پور و سجادی، ۱۳۹۷، ۲۱).

در این میان آنچه در قرن بیست و یکم توجه اذهان عمومی جامعه و سیاست‌گذاران را بیش‌ازپیش متوجه خود ساخته است، مسئله‌ی گسترش روزافزون شیوه‌ای از سکونت است که عمدتاً بر هم‌زنده ارگونومی^۴ سیستم‌های شهری هستند. سکونتگاه‌های غیررسمی و خودرو، عموماً فاقد استانداردهای مطلوب شهرسازی و ساختمان بوده و به شکلی نامتوازن در درون یا حاشیه شهرها پدیدار می‌گردند (اسکوئی ارس و حکیمی، ۱۳۹۹، ۲۱). حدود ۴۱ درصد جمعیت شهرنشین در کشورهای در حال توسعه و حدود ۶ درصد جمعیت شهرنشین در کشورهای پیشرفته، ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی هستند (رفعیان و کیانفر، ۱۳۹۸، ۶). سکونتگاه‌های غیررسمی غالباً معلول عواملی چون رشد و توسعه ناموزون و تراکم‌های خارج‌ازاندازه هستند. این پدیده رو به رشد؛ محرومیت و عدم برخورداری سکونتگاه‌های غیررسمی از امکانات زندگی شهری در قیاس با دیگر نواحی شهری را سبب می‌گردد و سکونتگاه‌های

1 Cicirelli, Guerrieri, Mastroianni, Spezzano & Vinci, 2019

2 Lynch

3 Murgs & Klobucnik, 2018

4 Ergonomy

غیررسمی را به کانون مسائل بفرنج شهری و انسانی تبدیل می‌کند (نصیری هنده‌خاله، امیر انتخابی و تاج، ۱۴۰۰، ۱۳۰). عدم استطاعت مسکن و بدمسکنی، فقر و تلاش برای بقا و ادامه ممت از ویژگی‌های اصلی مناطق حاشیه‌نشین است که کیفیت زندگی این مناطق را پایین می‌آورند (اسپوزیتو^۱، ۲۰۲۲).

با وجود قوانین، طرح‌ها، برنامه‌ها و مطالعات متعدد در چند دهه گذشته، شهرها شاهد گسترش و تشدید حاشیه‌نشینی، اقتصاد غیررسمی، سکونتگاه‌های غیررسمی، زاغه‌نشینی، بافت‌های مسئله‌دار، بافت‌های فرسوده هستند. بررسی و تحلیل کیفیت زندگی برای شناسایی قسمت‌ها و محله‌های محروم شهری و طرح رویکردهایی با هدف رفع محرومیت و ارتقای کیفیت زندگی شهری ضروری هستند و بی‌توجهی به چنین مطالعاتی، سیستم شهری را تا حد بسیاری مختل می‌کند و موجی از نارضایتی نسبت به زندگی را سبب می‌شود (قادری، کریمیان بستانی و حافظ رضازاده، ۱۴۰۰، ۲۱۳). مطالعات زیادی در زمینه کیفیت زندگی سکونتگاه‌های غیررسمی انجام شده است ولی تمامی این مطالعات که در حوزه علوم شهری اتفاق افتاده است، به‌صورت جزیره‌ای هر یک، مؤلفه‌های متفاوتی را برای ارزیابی کیفیت زندگی مناطق غیررسمی ارائه نموده‌اند و این آشفتگی مطالعاتی، باعث شک و تردید در تصمیم‌گیری مدیران شهری برای حل معضل مناطق اسکان غیررسمی می‌شود. بر این اساس در این مطالعه که به‌صورت فرا ترکیبی از ماحصل مطالعات قبلی است، انواع بخش‌های مطالعات صورت گرفته در این زمینه در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند تا در نهایت به یک خروجی مشخص در امر کیفیت زندگی مناطق غیررسمی دست پیدا بکند.

از این‌رو هدف پژوهش حاضر، شناسایی و دسته‌بندی مقالات علمی - پژوهشی معتبر وزارت علوم، پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد و رساله‌های دکتری نگارش شده در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی است؛ به‌طوری‌که بعد از بررسی و شناسایی مقالات و پایان‌نامه‌هایی که در طول چند سال اخیر (دهه اخیر) مستقیماً به موضوع مذکور پرداخته‌اند، با درک رویکردها و ماهیت آن‌ها، به بررسی و تبیین ساختار مقالات و پایان‌نامه‌ها مشتمل بر روش‌شناسی، شاخص‌ها، نمونه‌گیری، روش‌های جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و نتایج به‌دست‌آمده خواهیم پرداخت تا وجوه مثبت و منفی به‌طور کامل مورد واکاوی قرار بگیرد. پس بنابراین در راستای نیل به این هدف، پژوهش حاضر در پی جواب به این سؤال است که مقالات علمی - پژوهشی معتبر منتشر شده در نشریات علوم شهری ایران و پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد و رساله‌های دکتری داخلی در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی از نظر روش‌شناسی و نتایج کسب‌شده چه ویژگی‌هایی دارند؟

مرور آرای نظری و پیشینه پژوهش

اسکان غیررسمی امروزه در قرن بیست و یکم تعریف جدیدی به خود گرفته است. افزایش نرخ تورم افسارگسیخته در اغلب کشورهای در حال توسعه، کاهش قدرت خرید مردم به‌ویژه دهک‌های متوسط شهری و افزایش نرخ اجاره‌بهای مسکن، گروه جدیدی از ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی را تشکیل داده که با نسل‌های قبلی مهاجران تفاوت دارند. این گذار جمعیتی را می‌توان تحت عنوان گذار از مهاجرت روستائیان و یا ساکنین در شهرهای کوچک با درآمد اقتصادی نازل به مناطق حاشیه‌ای کلان‌شهرها به‌سوی مهاجرت اقشار دهک‌های متوسط ساکن در کلان‌شهرها به مناطق حاشیه‌ای قلمداد نمود (اسکوئی ارس، ۱۴۰۱، ۹۰). در جدول ۱ به برخی از اصطلاحات به‌کاربرده شده برای سکونتگاه‌های غیررسمی اشاره شده است:

جدول ۱

اصطلاحات به‌کاربرده شده برای سکونتگاه‌های غیررسمی

منبع	جنبه تأکیدی	واژگان معادل فارسی	واژه لاتین
	بعد حقوقی	سکونتگاه‌های غیرقانونی	Illegal settlements
محمدیان، ۱۳۸۸	جنبه کالبدی و فیزیکی	سکونتگاه‌های غیررسمی	Informal settlements

¹ Esposito, 2022

جنبه کالبدی و فیزیکی	سکونتگاه‌های نامنظم یا بی‌قاعده	Irregular settlements
بعد فیزیکی و جنبه اقتصادی	سکونتگاه‌های افراد کم‌درآمد	Low Income settlements
پیتی و آلدرت هااس ^۱ ، ۱۹۸۱	سکونتگاه‌های حاشیه‌ای	Marginal settlements
بعد جغرافیایی	سکونتگاه‌های موقتی	Semi-permanent settlements
محمدیان، ۱۳۸۸	شهر آلونکی (آلونک‌نشینی)	Shanty town
کالبدی و فیزیکی	آلونک (زاغه)	Slum
کوان ^۲ ، ۲۰۰۴	سکونتگاه‌های خودرو	Spontaneous settlements
بعد قانونی	سکونتگاه‌های غیرمجاز	Unauthorized settlements
محمدیان، ۱۳۸۸	سکونتگاه‌های کنترل نشده	Uncontrolled settlements
جنبه حقوقی و قانونی	سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده	Unplanned settlements
بعد قانونی (مدیریتی)		
بعد قانونی	سکونتگاه‌های محرومیت محور	Deprivation-based squatting
اسپوزیتو، ۲۰۲۲		

برگرفته از: محمدیان، ۱۳۸۸، ۱۲-۱۳

توجه به مفهوم کیفیت زندگی شهری در میان ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی بیش‌ازپیش ضرورت می‌یابد. چراکه ساکنین سکونتگاه‌های ارگانیک شهری جزو اقشار آسیب‌پذیرتر جوامع شهری قلمداد می‌شوند. مفهوم کیفیت زندگی شهری در برنامه‌ریزی شهری، حداقل در دو مرحله از فرآیند برنامه‌ریزی به کار گرفته می‌شود. مرحله اول جایی است که برنامه‌ریزان می‌خواهند چشم‌انداز صحیح و قابل‌اطمینانی از وضعیت شهر داشته باشند. در واقع، در این مرحله، برنامه‌ریزان در پی آن‌اند تا به‌طور ویژه، به اولویت‌ها و مسائل مهم‌تر توجه کنند که بررسی ابعاد مختلف کیفیت زندگی شهری، راهنمای مناسبی برای آن‌ها در این مرحله است. مرحله دوم جایی است که برنامه‌ها و پروژه‌ها باید ارزیابی شوند تا سودمندی و کارایی آن‌ها تأیید شود. در این مرحله نیز بررسی آثاری که این برنامه‌ها و پروژه‌ها بر ابعاد مختلف کیفیت زندگی دارند، راهنمایی مناسب برای برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران است. (لطفی، ۱۳۸۸، ۶۸ به نقل از حقی، فکری علی بابالو، انصاری گبلو و کرمی نصب، ۱۴۰۱، ۱۱۴). در جدول ۲ به برخی از مدل‌های کیفیت زندگی ارائه‌شده توسط اندیشمندان حوزه برنامه‌ریزی شهری اشاره‌شده است.

¹ Peattie & Aldrete-Haas, 1981

² Cowan, 2004

جدول ۲

مدل‌های کیفیت زندگی از نظر اندیشمندان برنامه‌ریزی شهری

منابع	ویژگی	مدل
	این مدل به‌عنوان ساده‌ترین و ابتدایی‌ترین مدل ساختاری کیفیت زندگی قلمداد می‌گردد. مدل پسیون مبتنی بر شاخص‌های ذهنی است. در واقع این مدل مبین آن است که کیفیت زندگی در کل، یک مجموع وزن‌دهی شده از میزان رضایت در قلمروها و جنبه‌های مختلف زندگی است.	پسیون ^۱
(خاوری، ۱۳۹۷، ۳۵)	این مدل نشانگر آن است که موقعیت عینی فرد در هر یک از قلمروهای زندگی مثل بهداشت، در ادراک وی تأثیرگذار است. اما این ادراک ممکن است نسبت به موقعیت تغییر یابد.	کامپل ^۲
	در این مدل در واقع سه قلمروی حیاتی کیفیت زندگی و زیر حوزه‌های مشترک آن برای تمامی انسان‌ها ارائه شده است. اما به‌هیچ‌وجه در ارتباط با چگونگی تأثیر هر یک بر کیفیت زندگی در کل و بر دیگر قلمروها نمی‌توان رابطه معناداری ترسیم نمود و به بیان بهتر در این مدل اصل بر چندوجهی بودن است.	رنویک ^۳
	در این مدل، کیفیت زندگی هر فرد توسط دو عامل مرتبط با قلمروهای اساسی زندگی یعنی اهمیت و برخورداری تعیین می‌شود.	رافائل ^۴
(داس، ۲۰۰۸، ۲۷۰-۳۰۴)	این مدل رویکردی پایین به بالا را پیشنهاد می‌کند که در آن شاخص‌های عینی و ذهنی توأمان به‌منظور مطالعه کیفیت کلی زندگی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این چهارچوب محیط خارجی زندگی یعنی بعد عینی را با ادراک افراد از محیط زندگی‌شان (بعد ذهنی) تلفیق می‌نماید.	داس ^۵
(ون کمپ، لیدل مایجر، مارسمن و دی هالندر ^۷ ، ۲۰۰۳، ۱۲-۱۵)	در این مدل سلامتی و سرزندگی به‌عنوان هم به‌عنوان دو بعد اصلی کیفیت زندگی در نظر گرفته شده است. در این مدل ترکیبی از ابعاد اندازه‌گیری شدنی و فضایی و فیزیکی و اجتماعی از محیط و درک صحیح از آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. این درک صرفاً مرتبط با ویژگی‌های عینی از محیط نیست بلکه جنبه‌های شخصی و زمینه‌ای را نیز در برمی‌گیرد. در این مدل نمی‌توان به‌طور صحیح مشخص کرد که چگونه عناصر مختلف باهم مرتبط‌اند، بلکه لایه‌هایی از موضوعات مختلف را باهم نشان می‌دهد.	ریم ^۶

مرور روش‌شناسی پژوهش

فرا ترکیب، رویکرد پژوهشی است که کمک زیادی به محققین می‌کند تا به ترکیب مناسبی از نتایج کمی مطالعات متضاد و غیر متضاد در گذشته دست پیدا کند. فرا ترکیب، به پژوهشگران کمک می‌کند تا به نتایجی دقیق‌تر و معتبرتر از گذشته دست یابند که

¹ psion

² Kampel

³ Renwick

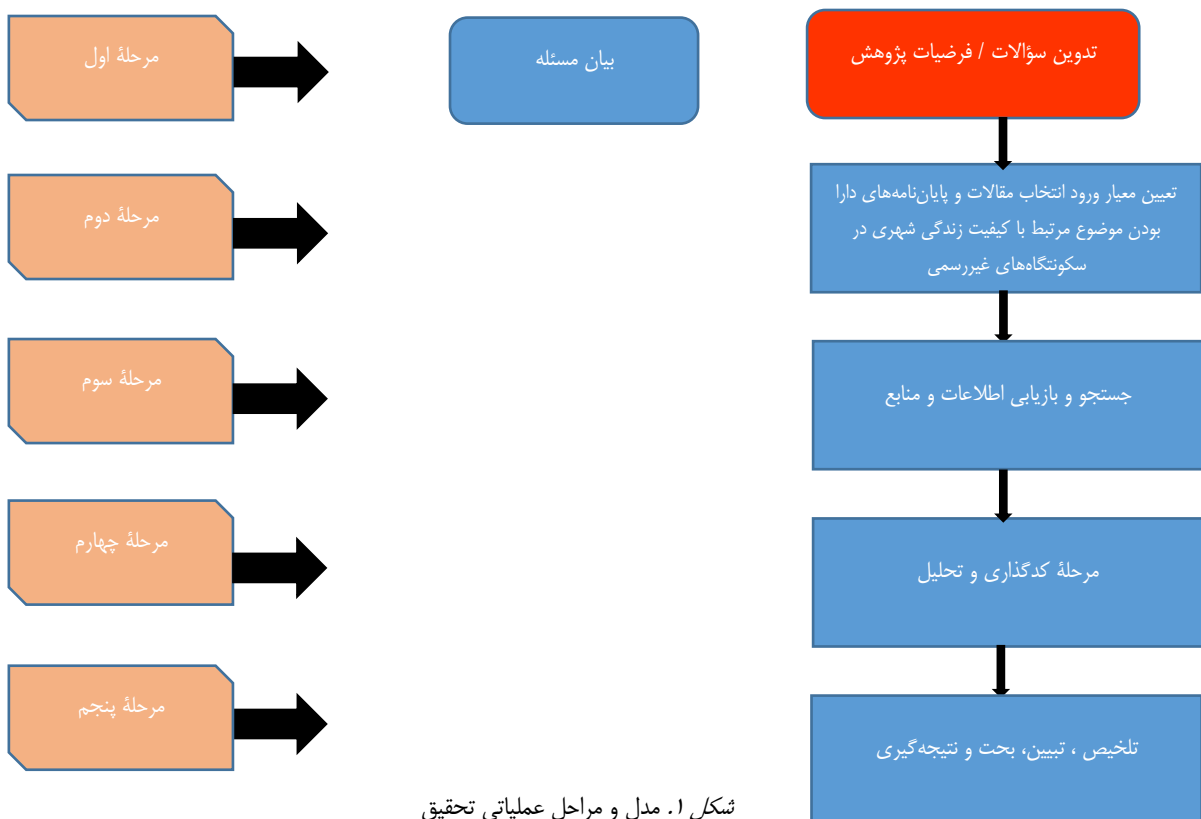
⁴ Raphael

⁵ Das

⁶ Rhyme

⁷ Van Kamp, Leidelmeijer, Marsman & De Hollander, 2003

در تک تک مطالعات میدانی یا بررسی کیفی مجموع مطالعات گذشته حاصل شده است. فراترکیب در تحلیل‌های همبستگی و علی بررسی اثرات و شناخت اجزای یک پدیده کاربرد زیادی داشته و می‌تواند اطلاعات مفیدی برای جهت‌دهی مطالعات آینده در اختیار دانشمندان یک علم قرار دهد. در فراترکیب، پژوهشگر باید داده‌های موردنیاز خود را در گزارش‌های منتشرشده از مطالعات صورت گرفته قبلی دنبال کند. در واقع، جامعه آماری یا واحد تجزیه و تحلیل در روش فراترکیب، مطالعات گذشته است که در آن بررسی رابطه بین دو متغیر یا حضور اجتماعی یک متغیر پرداخته می‌شود (روزنتال و دی متئو، ۲۰۰۱ به نقل از صامتی، ایزدی و فتجی، ۱۴۰۰). روند انجام فراترکیب (شکل ۱) از نظر محققین رشته‌های مختلف به‌طور کلی دارای سیر مشخصی است. تحقیق حاضر با توجه به هدف خود مبتنی بر تعیین الگوهای مناسب در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در دسته‌بندی پژوهش‌های کاربردی - توسعه‌ای قرار می‌گیرد. قلمرو پژوهش حاضر، تحقیقات صورت گرفته در قالب مقالات علمی - پژوهشی دارای رتبه اعتبار علمی از وزارت علوم و پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد و رساله‌های دکتری در داخل ایران است؛ بر این اساس بعد از بیان مسئله به سؤالات پژوهشی، به تعیین معیارهای ورود مطالعات مستقل به فراترکیب مبادرت شد (پوراحمد، فرهادی، قربانی، سجودی و عبدالله حسین، ۱۳۹۹، ۶). و با توجه به نظرات کارشناسان شرط دارا بودن موضوع با کلیدواژه مرتبط با کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی به‌عنوان معیار و شرط ورودی داده‌های اولیه تحقیق تعیین شد. پس از بررسی منابع و اطلاعات تعداد ۱۲ مقاله علمی - پژوهشی معتبر و ۶ پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد مرتبط با حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی وارد مرحله کدگذاری و تحلیل شد و پس از خلاصه‌سازی مطالب به تبیین نتایج مبادرت شد. شکل زیر مدل عملیاتی تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل ۱. مدل و مراحل عملیاتی تحقیق

یافته‌ها و بحث

جهت بررسی تحقیقات انجام‌شده، تمامی پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌هایی که در حوزه کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی در مجلات جغرافیایی و برنامه‌ریزی شهری تا سال ۱۴۰۰ نگارش شده بود، مطابق جداول ۳ و ۴ در تعداد ۱۲ مقاله و ۶ پایان‌نامه گردآوری و مورد تحلیل قرار گرفت.

جدول ۳

تحقیقات تدوین‌شده در حوزه کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی در نشریات جغرافیایی و برنامه‌ریزی شهری

عنوان	نوع و رتبه	سال	نام مجله
بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی مؤثر بر میزان رضایت‌مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله فرحزاد تهران - فرحزاد شمالی)	علمی - پژوهشی (ب)	۱۳۹۴	پژوهش‌های جغرافیایی انسانی
ابعاد کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های خودروی شهری (مطالعه موردی: محله اسلام‌آباد کلان‌شهر تهران)	علمی - پژوهشی (ب)	۱۳۹۶	جغرافیای اجتماعی شهری
سنجش رضایت‌مندی از کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی، مطالعه موردی: شهر بجنورد	علمی - پژوهشی (ج)	۱۳۹۶	پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری
سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: سیلاب قوشخانه تبریز)	علمی - پژوهشی (ب)	۱۴۰۰	پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری
تحلیل فضایی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های منطقه کلان‌شهری تهران (مطالعه موردی: اسلام‌آباد، صالح‌آباد)	علمی - پژوهشی (ب)	۱۳۹۳	پژوهش‌های جغرافیایی انسانی
سنجش کیفیت زندگی در قلمرو بافت فرسوده شهری مطالعه موردی: منطقه ۹ شهر تهران	علمی - پژوهشی (ب)	۱۳۹۴	پژوهش و برنامه‌ریزی شهری
سنجش کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله اسلام‌آباد تهران)	علمی - پژوهشی (ب)	۱۳۹۶	جغرافیای اجتماعی شهری
ارزیابی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرها مورد شناسی: محله اسلام‌آباد شهر زنجان	علمی - پژوهشی (ب)	۱۳۹۴	جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای

نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی	۱۳۹۳	علمی - پژوهشی (ب)	سنجش کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه مطالعاتی: محدوده شرق کال عیدگاه سبزوار)
جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای	۱۳۹۲	علمی - پژوهشی (ب)	بررسی عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه غیررسمی پنج‌تن آل عبا (التیمور مشهد)
جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای	۱۳۹۶	علمی - پژوهشی (ب)	ارزیابی کیفیت زندگی شهری بافت حاشیه‌نشین مورد شناسی: محله حصار همدان
آمایش محیط	۱۳۹۸	علمی - پژوهشی (ج)	ارزیابی تطبیقی شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ورامین

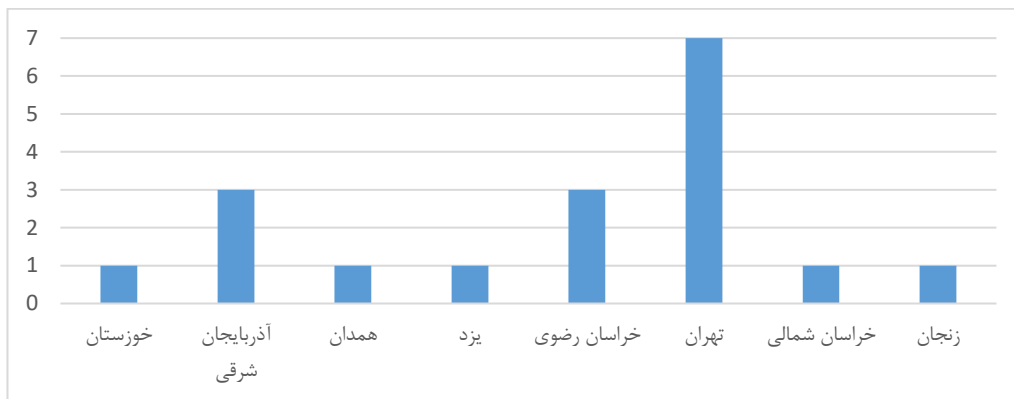
جدول ۴

پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تدوین‌شده در حوزه کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی در دانشگاه‌های مورد تأیید وزارت علوم

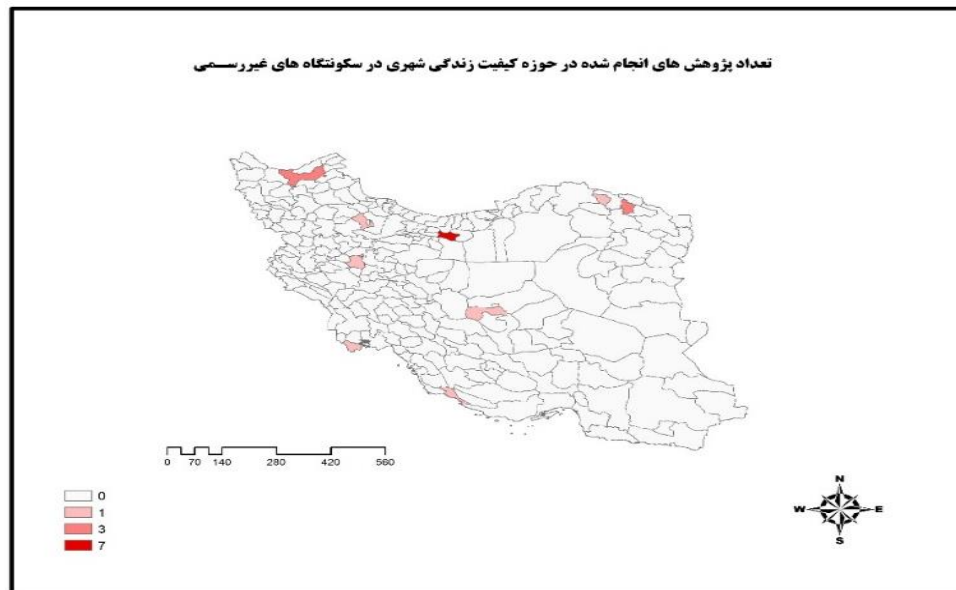
عنوان	نام دانشگاه	سال	رشته و گرایش تحصیلی	مقطع تحصیلی
ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در کلان‌شهر اهواز (نمونه موردی: محله ملاشیه)	دانشگاه شهید چمران اهواز	۱۳۹۳	جغرافیا - برنامه‌ریزی شهری	کارشناسی ارشد
سنجش کیفیت ذهنی زندگی در ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز مطالعه موردی: یوسف‌آباد تبریز	دانشگاه تبریز	۱۳۹۷	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری - برنامه‌ریزی مسکن	کارشناسی ارشد
سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی شهری و رضایت‌مندی از آن در سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز (مطالعه موردی: محله احمدآباد)	دانشگاه تبریز	۱۴۰۰	شهرداری - برنامه‌ریزی شهری	کارشناسی ارشد
بررسی راهکارهای ارتقاء شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی سیس‌آباد مشهد	دانشگاه مشهد	۱۳۹۷	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری - بهسازی و نوسازی شهری	کارشناسی ارشد
ارزیابی ارتقای کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد توانمندسازی	دانشگاه علامه طباطبایی	۱۳۹۱	شهرداری - مدیریت شهری	کارشناسی ارشد

کارشناسی ارشد	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری - برنامه‌ریزی مسکن و بازآفرینی شهری	۱۳۹۸	دانشگاه پیام نور مرکز اردکان	تحلیل کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی شهری مطالعه موردی: محله مهدی‌آباد شهر یزد
دکتر	معماری منظر	۱۴۰۰	دانشگاه محقق اردبیلی	منظر شهری و کیفیت زندگی؛ نظام بصری فضاهای باز شهری در محلات ناکارآمد مناطق جنوبی شهر تهران
دکتر	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	۱۳۹۷	دانشگاه شهید چمران اهواز	بازاندیشی بوم محور در امکان‌سنجی ارتقاء کیفی - کالبدی مناطق اسکان غیررسمی بر اساس معیارهای مسکن حداقل (بررسی تطبیقی کلان‌شهرهای اهواز و تبریز)

با مطالعه و بررسی توزیع و گستره کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی ایران بر اساس استان‌ها می‌توان گفت که مقالات و پایان‌نامه‌هایی که به صورت موردی انجام شده‌اند بیشترین فراوانی را به ترتیب روی استان تهران (۷)، آذربایجان شرقی (۳) و خراسان رضوی (۳) داشته‌اند.

شکل ۲. نمودار توزیع پژوهش‌های انجام شده در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی به تفکیک استان کشور

شکل ۳. نقشه توزیع تحقیقات انجام شده در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی به تفکیک استان‌های کشور

تحلیلی بر تحقیقات صورت گرفته نشان می‌دهد آغاز پژوهش‌های حوزه کیفیت زندگی شهری در ایران در نشریات علمی - پژوهشی و در پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی در حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری از سال ۱۳۹۱ به بعد بوده است، به تدریج جامعه دانشگاهی در حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری با ضرورت پژوهش در این حوزه آشنا شد و بیش از ۴۵ درصد از پژوهش‌ها در بین سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ به انجام رسیده است.

جدول ۵

سال انجام پژوهش‌ها

درصد	فراوانی	سال
۴۵	۸	۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵
۲۲	۴	۹۶۱۳
۳۳	۶	۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰

و بررسی مؤلفه‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در تحقیقات صورت گرفته، نشانگر آن است که مؤلفه‌های اقتصادی در مقایسه با سایر مؤلفه‌ها (اجتماعی، کالبدی، بهداشتی، زیست‌محیطی، زیرساختی و تفریحی) دارای بیشترین فراوانی می‌باشند. به عبارت بهتر، از نظر محققان مطالعه و بررسی شاخصه‌های اقتصادی کیفیت زندگی شهری در میان ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی از اهمیت بیشتری برخوردار است. در میان مؤلفه‌های اقتصادی، به ترتیب مؤلفه‌های درآمد ماهیانه، هزینه‌های زندگی، وضعیت اشتغال، رضایت از فرصت‌های شغلی، فاصله محل کار از سکونت، امنیت شغلی، تعداد افراد شاغل و در نهایت تعداد ساعات کاری هفته دارای بیشترین فراوانی هستند. در جدول ۶ به مهم‌ترین مؤلفه‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران با تأکید بر تحقیقات صورت گرفته اشاره شده است.

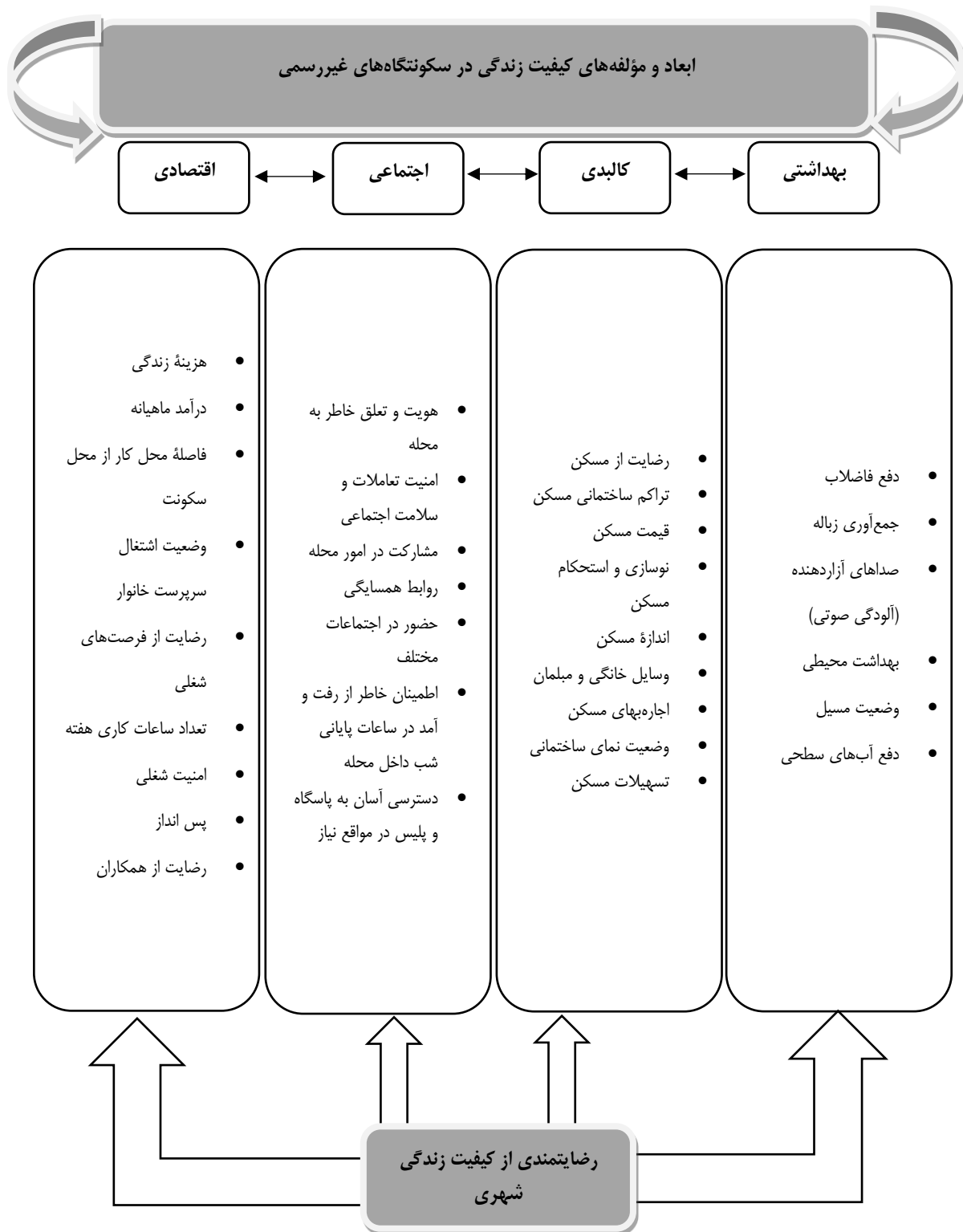
جدول ۶

اهم فاکتورهای استفاده شده در بیان ابعاد و مؤلفه‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در پژوهش‌ها

محققان	سال	شاخص‌های مورد اشاره
فرهنگی نجفی	۱۳۹۱	هزینه زندگی، درآمد ماهیانه، امکان پس انداز، تعداد افراد شاغل، فاصله محل کار از محل سکونت، نوع مالکیت مسکن، نوع سند واحد مسکونی، عمر واحد مسکونی، تراکم نفرات در واحد مسکونی، اشتغال زنان، برخورداری از بیمه، بعد خانوار، میزان تعلق و دل‌بستگی، ارتباط با محل زندگی قبلی، احساس امنیت، میزان وقوع سرقت، تعداد افراد معتمد، روابط همسایگی، مشارکت اجتماعی، زمان برای تفریح، شبکه فاضلاب و جوی‌ها، جمع‌آوری زباله‌ها و پسماند، نظافت و آراستگی محل، آسفالت معابر، برخورداری از فضای سبز، کیفیت آب آشامیدنی، برخورداری از خودروی شخصی، فضای پارک خودروی شخصی، کیفیت پیاده‌روها، دسترسی به وسایل نقلیه عمومی، کیفیت وسایل نقلیه عمومی، حق رأی و نظر، رضایت از عملکرد دهیاری، رضایت از عملکرد شورای روستا.
اجزاء شکوهی، شیرازی و حدادمقدم	۱۳۹۲	پروانه ساخت‌وساز، وضعیت مالکیت، کیفیت بنای ساختمان، برخورداری از خدمات اساسی، مشارکت خانوارها در مشکلات مربوط به محله، میزان رضایتمندی از زندگی، میزان درآمد سرپرست خانوار، وضعیت اشتغال سرپرست خانوار.
احمدی	۱۳۹۳	تفریح و اوقات فراغت، فرهنگ و هنر، فعالیت‌های ورزشی، اجتماعی، سلامتی و بهداشت، سیاسی، فردی، مسکن، زیست‌محیطی، آموزش، امنیت، حمل‌ونقل، خدمات و زیرساخت‌های شهری، اقتصادی.
زنگنه شهرکی، گلین شریف ادینی، حسن‌زاده و سالاری‌مقدم	۱۳۹۳	رضایت از خدمات بهداشتی، رضایت از خدمات اورژانسی، رضایت از تسهیلات فراغت، رضایت از امکانات آموزشی، رضایت از تأسیسات ورزشی، رضایت از جمع‌آوری فاضلاب، رضایت از حمل‌ونقل عمومی، رضایت از جمع‌آوری زباله، رضایت از فضای سبز، رضایت از پاکیزگی (خیابان‌ها، پیاده‌روها، کوچه‌ها)، رضایت شغلی، رضایت از وضعیت سلامت خانواده، رضایت از موفقیت‌های کسب‌شده در زندگی، رضایت از قابل‌اعتماد بودن مردم شهر، امیدواری از آینده، رضایت از کیفیت آب، رضایت از وضعیت ترافیک، آرامش شهری، رضایت از کیفیت هوا، احساس امنیت، رضایت از خدمات امنیتی، رضایت از محله، رضایت از درآمد، رضایت از مسکن، رضایت از فرصت‌های شغلی.
حسین‌آبادی و همکاران	۱۳۹۳	وضعیت پوشش معابر (آسفالت یا خاکی بودن)، عرض معابر، وضعیت اهالی محله از لحاظ دسترسی آسان به وسایل حمل‌ونقل عمومی (اتوبوس شهری، تاکسی و ...)، وضعیت محله به لحاظ برخورداری از آب آشامیدنی سالم و بهداشتی و قطعی و دائمی بودن، وضعیت محله به لحاظ برخورداری از برق و دائمی بودن، وضعیت محله به لحاظ برخورداری از خطوط تلفن، وضعیت محله به لحاظ برخورداری و دسترسی به خدمات مانند (نانوایی، خواربارفروشی و ...)، دسترسی به مراکز درمانی، وضعیت محله به لحاظ برخورداری از امکانات ورزشی (باشگاه زمین‌ورزشی) برای جوانان، وضعیت محله به لحاظ برخورداری از امکانات فرهنگی و هنری (کتابخانه، مسجد)، وضعیت روشنایی معابر، دسترسی به پارک و فضای سبز، وضعیت محله از لحاظ برخورداری از شبکه دفع فاضلاب، جمع‌آوری بهداشتی و اصولی زباله، پاکیزگی و نظافت محله، وضعیت مسیل، دفع آب‌های سطحی، رضایت از درآمد، پس‌انداز و وضعیت شغلی و امید به بهبود شغلی، وجود هشدار مبنی بر تخلیه خانه از سوی شهرداری، روشنایی و نورگیری خانه، کیفیت مصالح و مقاومت ساختمان، کافی بودن مساحت خانه با توجه به نیاز خانواده، داشتن امکانات لازم (سیستم سرمایشی، گرمایشی، سرویس‌های بهداشتی شامل حمام و توالت)، میزان تمایل برای ترک محله، میزان احساس رضایت از زندگی در محله، اطمینان خاطر از رفت‌وآمد در ساعات پایانی شب داخل محله، اطمینان خاطر از خالی گذاشتن منزل برای مواقعی مثل سفر، دسترسی آسان به پاسگاه و پلیس در مواقع نیاز، اعتماد به هم‌محله‌ای‌ها، وضعیت ساکنین از لحاظ داشتن روحیه کار گروهی و کمک به همدیگر، وجود روابط صمیمانه میان خانواده‌ها و همسایگان، مشورت اهالی در امور محله.

خراسانی مقدم، یزدانفر و حسینی	۱۳۹۴	مشارکت اجتماعی، همبستگی اجتماعی، امنیت اجتماعی، سازمان‌دهی کالبدی - فضایی، عمر ساختمان و نوع مصالح، تراکم ساختمانی، ایمنی محیطی، بهداشت محیطی، فضاهای گذران اوقات فراغت، سیمای کالبدی، سیمای زیست‌محیطی، سیمای نمادین محیط.
نجفی، احدنژاد و دوبران	۱۳۹۴	روابط همسایگی، ارتباط همسایگان، حضور در اجتماعات مختلف (مسجد، هیئت‌های مذهبی و ...)، امنیت محله، حس تعلق به محله، میزان آگاهی از امورات محله، مشارکت در امور محله، تعداد جمعیت خانوار، نحوه گذران اوقات فراغت، مالکیت مسکن، تعداد خانوار در مسکن، ابعاد مسکن، تعداد اتاق مسکن، کیفیت بنا، مصالح نما، تسهیلات مسکن، امنیت تردد، وضعیت کوچه و خیابان، دفع زباله، صداهای آزاردهنده (آلودگی صوتی)، فعالیت‌های آلوده‌کننده، درآمد ماهیانه خانوار.
زیاری و رفیعی مهر	۱۳۹۶	اندازه مسکن، وسایل خانگی و مبلمان، نوسازی و استحکام مسکن، تراکم ساختمانی مسکن، روابط همسایگی، قیمت مسکن، اجاره‌بهای مسکن، امکانات و تسهیلات دوچرخه‌سواری، رضایت از زمان سفر، هزینه حمل‌ونقل عمومی خود، دسترسی به مراکز فرهنگی، وضعیت روشنایی فضاهای شهری، وضعیت خدمات پستی، مبلمان فضاهای شهری، دسترسی به مراکز فروش روزانه، وضعیت خدمات بانکی، تعداد ساعات کاری هفته، امنیت شغلی خود، مقدار درآمد خود، وضعیت اشتغال در سطح شهر، هزینه‌های زندگی، رضایت از همکاران.
فرجی	۱۳۹۶	وضعیت هوا، دفع فاضلاب، جمع‌آوری زباله‌ها، وضعیت پوشش خیابان و کوچه، وضعیت نورپردازی محله در شب، بافت محله، چشم‌انداز بصری محله، دسترسی به بانک‌ها، توزیع امکانات آموزشی، توزیع امکانات بهداشتی، توزیع امکانات فرهنگی - تربیتی، توزیع امکانات ورزشی، جابه‌جایی و حمل‌ونقل، پس‌انداز، وضعیت تغذیه، هزینه زندگی، مسکن، درآمد، وضعیت اشتغال، دسترسی به فرصت‌های اشتغال، امنیت، اعتماد به همسایه، مشارکت، امید به زندگی، حس تعلق، سرزندگی و شادکامی.
حیدری‌سرای	۱۳۹۷	پس‌انداز ماهیانه، تنوع فرصت‌های شغلی، درآمد ماهیانه، رضایتمندی از وضعیت اقتصادی، هزینه‌های ماهیانه، آینده شغلی، رضایتمندی از دارایی و ثروت، امنیت شغلی، رضایتمندی از شغل، مخارج ماهیانه، نوع مسکن.
خدائی	۱۳۹۸	امنیت، تعاملات و سلامت اجتماعی، هویت و تعلق خاطر، سلامت فردی، دسترسی، امکانات و خدمات، حمل‌ونقل شهری، مسکن، پاکیزگی، فضای سبز.
اسکوئی ارس	۱۴۰۰	درآمد ماهیانه سرپرست خانوار، امنیت شغلی، کیفیت بنای ساختمانی، تناسب بین درآمد و هزینه خانوار، فرصت‌های شغلی، تسهیلات مسکن، وضعیت نمای ساختمانی، دسترسی به کلانتری محل، نحوه گذران اوقات فراغت، فضاهای تفریحی.

در شکل ۴. به اهم ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در پژوهش‌های مورد بررسی اشاره شده است. ۴ بعد اقتصادی (۹ مؤلفه)، اجتماعی (۷ مؤلفه)، کالبدی (۹ مؤلفه) و بهداشتی (۶ مؤلفه) به ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین ابعاد کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی شناخته شدند. مدل تحلیلی زیر نشانگر آن است که برنامه‌ریزان شهری و در رأس کارگزاران نظام به‌منظور ایجاد الگو واره‌ای کارا و اثربخش در راستای ارتقای کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی لاجرم بایستی همه ابعاد کیفیت زندگی شهری را به‌صورت پیوستار و در ارتباط با یکدیگر در نظر بگیرند. به عبارت بهتر، ضروری است تا گذار از برنامه‌ریزی سنتی یا بالا به پایین و یا همان رویکردهای جزیره‌ای و بخشی به سمت رویکرد سیستمی صورت بگیرد. تمامی ابعاد کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در هماهنگی و ارتباط با یکدیگر معنا می‌یابند. به عبارت دیگر، ابعاد و شاخصه‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران به‌مثابه حلقه‌های زنجیری هستند که فقدان هر کدام باعث از هم گسستن تمامیت آن خواهد شد. ارتباط دوسویه و مستقیمی بین کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی و میزان رضایتمندی ساکنین از آن وجود دارد. طبیعتاً ارتقاء و بهبود شاخص‌های کیفیت زندگی شهری می‌تواند میزان رضایتمندی ساکنین را از زیستن در متن غیررسمی شهر را تا حدودی افزایش دهد.

شکل ۴. مدل تحلیلی ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی

محتوای تحقیقات انجام شده به لحاظ ماهیت حاکی از آن است که همه تحقیقات انجام شده، کاربردی هستند و هیچ تحقیق بنیادی انجام نگرفته است. انجام تحقیقات بنیادی در حوزه کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد.

با وجود اینکه تحقیقات کاربردی منجر به ارائه پیشنهادات متناسب با شرایط شهرها می‌شود اما توان ارائه نظریات جدید در این حوزه را ندارند.

روش‌های جمع‌آوری اطلاعات با توجه به ماهیت و روش‌های پژوهش حاکی از آن است که حدود ۱۷ درصد از مقالات و پایان‌نامه‌ها از ابزار پرسش‌نامه به منظور گردآوری اطلاعات استفاده کرده‌اند و حدود ۸۳ درصد از تحقیقات انجام‌شده، اطلاعات خود را از طریق ابزارهای پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده، اسنادی - کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری کرده‌اند. به بیان بهتر، با توجه به ماهیت تحقیقات کیفی در حوزه کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی، پژوهشگران برای گردآوری اطلاعات از چندین ابزار به صورت ترکیبی استفاده کرده‌اند.

با تدقیق در محتوای تحقیقات انجام‌شده می‌توان دریافت که تعداد تحقیقات کاربردی در مقایسه با تحقیقات بنیادی بسیار زیاد است. به عبارت دیگر می‌توان گفت که متأسفانه هیچ پژوهش بنیادی تاکنون در ارتباط با کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های خودروی شهری انجام نشده است. با وجود اینکه تحقیقات صورت گرفته پیشنهادات مناسبی را در راستای کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی ارائه داده‌اند. اما نتایج پژوهش‌های انجام‌شده منجر به ارائه نظریات جدید نشده است.

جدول ۷

جزئیات روش تحقیق مقالات و پایان‌نامه‌های انجام‌شده

روش	فراوانی	درصد
ماهیت	۱۸	۱۰۰
پژوهش	۰	۰
روش	۲	۱۱
تحقیق	۱۵	۸۳
فنون	۳	۱۷
گردآوری	۰	۰
داده‌ها	۱۵	۸۳

تحقیقات انجام‌شده حاکی از آن است که ۸۳/۳۴ درصد از مقالات و پایان‌نامه‌ها به آزمون پایایی توجه کرده‌اند و تنها تعداد اندکی از پژوهش‌های انجام‌شده (۱۶/۶۶ درصد) با توجه به روش‌های مختلفی که در انجام تحقیقات از آن‌ها استفاده کرده‌اند، از اظهار پایایی ابزار سنجش خودداری کرده‌اند؛ بنابراین می‌توان گفت با توجه به اینکه بیش از سه‌چهارم پژوهش‌های انجام‌شده به دلیل اینکه از مقادیر روایی و پایایی بهره‌گیری کرده‌اند، قدرت تصمیم‌گیری در ارتباط با کیفیت پژوهش‌های انجام‌شده را افزایش داده‌اند.

جدول ۸

فراوانی پایایی ابزار سنجش

پایایی	فراوانی	درصد
پایایی ابزار	۱۵	۸۳/۳۴
سنجش	۳	۱۶/۶۶
میانگین پایایی	۰	۰
ابزار سنجش	۱۴	۹۳/۳۴

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته از منظر ساختار تحلیلی که نتایج آن در جدول (۹) مشهود است؛ مشخص شد که در ۷۲/۳۳ درصد از تحقیقات، فرضیات و یا پرسش‌ها به صراحت اظهار شده‌اند اما در ۲۷/۷۷ درصد از تحقیقات به طور مشخص به فرضیات و یا سوالات اشاره نشده است. به لحاظ چهارچوب تحلیلی تحقیقات، ۶۶/۶۷ درصد دارای مدل مفهومی تحقیق و ۳۳/۳ درصد فاقد

چهارچوب تحلیلی بودند. با توجه به ماهیت مقالات و پایان نامه‌های مورد بررسی، تمامی آن‌ها به نوعی نظریه‌آزمایی بوده‌اند و نمی‌توان آن‌ها را در رده تحقیقات مبنایی قرار داد. با وجود اینکه در برخی از آن‌ها، پیشنهادات بسیار خوبی ارائه شده است. اما به طور کلی نتایج این گونه تحقیقات به تولید گزاره‌های کلی نظری منجر نمی‌شود (حافظ‌نیا، ۱۳۹۵، ۵۸).

جدول ۹. فراوانی مقالات و پایان نامه‌ها از نظر چهارچوب تحقیق

درصد	فراوانی	فرضیه و چهارچوب	
۷۲/۲۳	۱۳	دارد	فرضیه پرسش و پژوهش
۲۷/۷۷	۵	ندارد	
۶۶/۶۷	۱۲	دارد	چهارچوب تحلیلی
۳۳/۳۳	۶	ندارد	
۱۰۰	۱۸	نظریه‌آزمایی	ماهیت پژوهش در استفاده از نظریات
۰	۰	نظریه‌سازی (ارائه نظریه)	

در جدول (۱۰)، مقالات و پایان نامه‌های مورد مطالعه از نظر فراوانی شاخص‌های به کار برده شده طبقه‌بندی شده‌اند. حدود ۲۰/۳۷ درصد از پژوهش‌ها بیش از ۱۰ شاخص کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی استفاده کرده‌اند. حدود ۵۸/۳۴ درصد از پژوهش‌ها کمتر از ۱۰ شاخص را در کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی سنجیده‌اند و در نهایت حدود ۲۱/۲۹ درصد از پژوهش‌ها به سایر ابعاد موضوع به صورت مجزا از شاخص‌ها پرداخته‌اند.

جدول ۱۰

جزئیات شاخص‌های استفاده شده در مقالات و پایان نامه‌ها

درصد	تعداد شاخص	–	درصد	فراوانی	تعداد شاخص	ابعاد	–
			۶۶/۶۷	۱۲	کمتر از ۱۰		
			۲۷/۷۸	۵	بیش از ۱۰	کالبدی	
			۵/۵۵	۱	ندارد		
			۸۳/۳۴	۱۵	کمتر از ۱۰		
۵۸/۳۴	کمتر از ۱۰		۵/۵۵	۱	بیش از ۱۰	اقتصادی	
		میانگین	۱۱/۱۱	۲	ندارد		
		شاخص‌های	۳۳/۳۴	۶	کمتر از ۱۰		
		مورد	۵/۵۵	۱	بیش از ۱۰	خدمات و دسترسی	
		استفاده	۶۱/۱۱	۱۱	ندارد		
			۵۰	۹	کمتر از ۱۰		تعداد شاخص‌های مورد استفاده
			۵/۵۵	۱	بیش از ۱۰	زیست‌محیطی	
۲۰/۳۷	بیش از ۱۰		۴۴/۴۵	۸	ندارد		
			۹۴/۴۵	۱۷	کمتر از ۱۰	اجتماعی	

			بیش از ۱۰	۰	۰
		ندارد	۱	۵/۵۵	
همه ابعاد با بیش از یک بعد از کیفیت زندگی	کمتر از ۱۰	۴	۲۲/۲۳		
	بیش از ۱۰	۱۴	۷۷/۷۷	ندارد	۲۱/۲۹
	ندارد	۰	۰		

نتایج حاصل از بررسی فراوانی منابع و تعداد ارجاعات پایان‌نامه‌ها و مقالات به تفکیک منابع لاتین و فارسی نشانگر آن است که به‌طور میانگین ۶۵/۳۷ درصد از مراجع مورد استناد به زبان فارسی است و حدود ۳۴/۶۳ درصد از مراجع مورد استفاده در این پژوهش انگلیسی هستند.

جدول ۱۱

تعداد ارجاعات پایان‌نامه‌ها و مقالات و فراوانی منابع

درصد	فراوانی	
۶۵/۳۷	۷۰۸	فارسی
۳۴/۶۳	۳۷۵	انگلیسی

تحلیلی بر نتایج تحقیقات انجام‌شده در حوزه کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی روی مطالعات موردی نشانگر آن است که؛ نتایج مطالعه روی محله ملاشبه در شهر اهواز از این‌قرار است که میانگین میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی حتی به حد متوسط (امتیاز ۳) هم نرسیده است. در مجموع شاخص‌ها به ترتیب بیشترین میزان اهمیت از نظر ساکنین مربوط به شاخص‌های اقتصادی با میانگین رتبه ۲/۶۹، خدمات و زیرساخت‌های شهری با میانگین رتبه ۲/۶۴، حمل‌ونقل با میانگین رتبه ۲/۵۶، امنیت با میانگین رتبه ۲/۵۳، آموزش با میانگین رتبه ۲/۵۳، مسکن با میانگین رتبه ۲/۵۲، فردی با میانگین رتبه ۲/۵۱، زیست‌محیطی با میانگین رتبه ۲/۴۹، سیاسی با میانگین رتبه ۲/۴۲، سلامتی و بهداشت با میانگین رتبه ۲/۳۶، اجتماعی با میانگین رتبه ۲/۳۴، فعالیت‌های ورزشی با میانگین رتبه ۲/۲۶، هنر و فرهنگ با میانگین رتبه ۲/۱۲ و در نهایت تفریح و اوقات فراغت با میانگین رتبه ۲ است (احمدی، ۱۳۹۳).

ارزیابی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی شمال کلان‌شهر تبریز با مطالعه موردی محله یوسف‌آباد تبریز نشان می‌دهد که از نظر ساکنین شاخص اقتصادی با میانگین رتبه ۳/۳۸ در مقایسه با دیگر شاخص‌ها از درجه اهمیت بالاتری برخوردار است. پس از شاخص اقتصادی به ترتیب شاخص‌های زیست‌محیطی با میانگین رتبه ۲/۴۹، اجتماعی با میانگین رتبه ۲/۱۲ و در نهایت کالبدی با میانگین رتبه ۲/۰۱ در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار دارند. همچنین به‌طور کلی می‌توان گفت میزان رضایتمندی ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی محله یوسف‌آباد تبریز از کیفیت زندگی پایین‌تر از حد متوسط (۲/۵) است (حیدری سرای، ۱۳۹۷: ۱۵۳-۱).

بررسی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز نشان می‌دهد که در بین ابعاد رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری، بعد اقتصادی با میانگین رتبه (۳/۴۸) به لحاظ اهمیت از نظر ساکنان در رده نخست قرار دارد و پس‌از آن به ترتیب ابعاد کالبدی با میانگین رتبه (۳/۱۱)، اجتماعی با میانگین رتبه (۳/۰۹)، رفاهی با میانگین رتبه (۲/۸۲) و در نهایت بهداشتی با میانگین رتبه (۲/۵۰) در رده‌های دوم تا پنجم قرار دارند. همچنین به‌طور کلی می‌توان گفت که میزان رضایتمندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز از کیفیت زندگی شهری پایین‌تر از حد متوسط (۲/۱۳) است (اسکوئی ارس، ۱۴۰۰).

ارزیابی شاخص‌های سرزندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی محله سیلاب قوشخانه تبریز نشان می‌دهد که از نظر ساکنان در میان مؤلفه‌های مورد مطالعه، مؤلفه روانی - اجتماعی با میانگین ۲/۴۳ بیشترین اهمیت را دارد و پس‌از آن به ترتیب دو مؤلفه

تسهیلات رفاهی و خدماتی با میانگین ۲/۱۸ و کالبدی - فضایی با میانگین ۱/۳۹ در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. همچنین به‌طور کلی می‌توان گفت میزان رضایت‌مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله سیلاب قوشخانه تبریز از شاخص‌های سرزندگی شهری پائین تر از حد متوسط (۲) است (اسکوئی ارس و حکیمی، ۱۴۰۰، ۱۴۳-۱۶۳).

بررسی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله سیس‌آباد کلان‌شهر مشهد نشانگر آن است که کیفیت زندگی در محله هدف در حد ضعیف (۲/۴۶) است. در بین ابعاد مورد مطالعه، بعد اقتصادی با میانگین رتبه (۳/۷۶) در مقایسه با سایر ابعاد کیفیت زندگی به لحاظ اهمیت از نظر ساکنین از میانگین بالاتری برخوردار است و پس‌از آن به ترتیب ابعاد زیست‌محیطی با میانگین رتبه (۲/۳۲)، ادراکی - شناختی با میانگین رتبه (۲/۰۷)، کالبدی - عملکردی با میانگین رتبه (۱/۹۳) و در نهایت اجتماعی - رفتاری با میانگین رتبه (۲/۲۲) در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار دارند (شهادت‌نژاد، ۱۳۹۷) و همچنین نتایج بررسی عوامل تأثیرگذار بر ارتقاء کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه غیررسمی پنج‌تن آل عبا (التیمور مشهد) حاکی از آن است که به ترتیب شاخص‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی دارای بالاترین میزان همبستگی نسبت به کیفیت زندگی شهری هستند (اجزاء شکوهی، شیرازی و حدادمقدم، ۱۳۹۲، ۵۹-۷۹).

ارزیابی کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی استان تهران با مورد مطالعاتی محله قشلاق عمرآباد ورامین نشانگر آن است که کیفیت زندگی شهری در محله هدف در حد ضعیف است. از نظر ساکنین در بین ابعاد کیفیت زندگی، بعد اقتصادی دارای بیشترین اهمیت است و پس‌از آن به ترتیب ابعاد اجتماعی، اداری، خدمات شهری و زیرساخت‌ها، زیست‌محیطی و در نهایت حمل‌ونقل در رتبه‌های دوم تا ششم قرار دارند (فرهنگی نجفی، ۱۳۹۱).

بررسی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله مهدی‌آباد شهر یزد نشانگر آن است که از نظر ساکنین بعد اجتماعی کیفیت زندگی با میانگین رتبه (۳) به لحاظ اهمیت در مقایسه با دیگر ابعاد از اهمیت بیشتری برخوردار است و پس‌از آن به ترتیب ابعاد اقتصادی با میانگین رتبه (۲/۷۵)، کالبدی با میانگین رتبه (۲/۷۳)، محیطی با میانگین رتبه (۲/۶۴) و در نهایت مدیریتی با میانگین رتبه (۲/۵۲) در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار دارند. به‌طور کلی میزان رضایت‌مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله مهدی‌آباد یزد از کیفیت زندگی پائین تر از حد متوسط (۲/۷۳) است (خدائی، ۱۳۹۸).

بررسی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله فرحزاد تهران - فرحزاد شمالی نشانگر آن است که رضایت‌مندی ساکنان از کیفیت زندگی در حد متوسط $۵ < ۲/۷۲ < ۱$ با میانه نظری ۳ است. از نظر ساکنین بعد اجتماعی با میانگین رتبه (۲/۷۶) در مقایسه با سایر ابعاد کیفیت زندگی از اهمیت بیشتری برخوردار است و پس‌از آن به ترتیب ابعاد زیست‌محیطی با میانگین رتبه (۲/۴۹)، زیبایی‌شناختی با میانگین رتبه (۲/۱۷) و در نهایت کالبدی با میانگین رتبه (۲/۰۴) در رده‌های دوم تا چهارم قرار دارند (خراسانی‌مقدم، یزدانفر و حسینی، ۱۳۹۴، ۹۷-۱۱۷).

نتیجه‌گیری

مفهوم کیفیت زندگی شهری در برنامه‌ریزی شهری، حداقل در دو مرحله از فرآیند برنامه‌ریزی به کار گرفته می‌شود. مرحله اول جایی است که برنامه‌ریزان می‌خواهند چشم‌انداز صحیح و قابل‌اطمینانی از وضعیت شهر داشته باشند. در واقع، در این مرحله، برنامه‌ریزان در پی آن‌اند تا به‌طور ویژه، به اولویت‌ها و مسائل مهم‌تر توجه کنند که بررسی ابعاد مختلف کیفیت زندگی شهری، راهنمای مناسبی برای آن‌ها در این مرحله است. مرحله دوم جایی است که برنامه‌ها و پروژه‌ها باید ارزیابی شوند تا سودمندی و کارایی آن‌ها تأیید شود. در ارتباط با کیفیت زندگی شهری در محلات و سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی‌شده تاکنون پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است اما بررسی این موضوع در محدوده سکونتگاه‌های خودرو و برنامه‌ریزی نشده، مورد غفلت واقع شده است. دامنه نقاط ضعف موجود در تحقیقات در حوزه کیفیت زندگی شهری زمانی بیشتر نمود پیدا می‌کند که مطالعات در این حوزه صرفاً محدود به محلات برنامه‌ریزی‌شده و یا به‌عبارت‌دیگر سکونتگاه‌های رسمی شود. باوجوداینکه بیش از ۲۰ سال است که پژوهشگران به اهمیت مطالعات مربوط به کیفیت زندگی پی برده‌اند اما ضرورت توجه به کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در ۱۰ سال اخیر جای خود را در ادبیات علمی ایران با محوریت نشریات علمی - پژوهشی جغرافیایی معتبر وزارت علوم باز کرده است و شاهد پژوهش‌های مختلف در قالب پایان‌نامه‌های دکتری، کارشناسی‌ارشد، مقالات پژوهشی، همایشی و طرح‌های پژوهشی هستیم. این پژوهش به بررسی تمامی مقالات علمی - پژوهشی جغرافیایی معتبر (دارای رتبه) وزارت علوم و همچنین پایان‌نامه‌های

کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری معتبر در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی تا اسفند ۱۴۰۰ پرداخته است. با مطالعه محتوا و روش پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه می‌توان به ویژگی‌های بارز تحقیقات انجام گرفته بدین صورت اشاره نمود که؛ با قطعیت کامل می‌توان گفت که محتوای تمامی مقالات علمی - پژوهشی مورد بررسی در این پژوهش و همچنین پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترا به لحاظ ماهیت نشانگر آن است که عموماً در دسته تحقیقات کاربردی قرار دارند. با وجود اینکه از مزیت‌های اجتناب‌ناپذیر پژوهش‌های کاربردی در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران این بود که الگوها و پیشنهاد‌های مناسبی منطبق با شرایط و ویژگی‌های منحصر به فرد محدوده‌های مطالعاتی هدف، ارائه گردید. اما جای خالی پژوهش‌های مروری - بنیادی در این حوزه بیش از پیش به چشم می‌خورد؛ آنچه مبرهن است توجه به این مهم است که ارائه نظریه‌های جدید در حوزه کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی می‌تواند به‌عنوان رهیافتی نوین به‌منظور تبیین الگو واره‌ای در نوع خود بدیع مطرح شود. به دلیل توجه به آزمون پایایی در بیش از ۸۰ درصد پژوهش‌های مورد بررسی می‌توان با اطمینان بالایی در ارتباط با کیفیت مطالعات صورت گرفته و اندازه اثر آن‌ها اظهار نظر نمود. نتایج حاصل از بررسی ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در مطالعات صورت گرفته حاکی از آن است که بعد اقتصادی در مقایسه با سایر ابعاد (اجتماعی، کالبدی، بهداشتی، زیست‌محیطی، زیرساختی و تفریحی) دارای بیشترین میزان اهمیت است. به عبارت بهتر، از نظر ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی عوامل اقتصادی بیشترین تأثیر را در تعیین کیفیت زندگی آنان دارد. و همچنین در بین مؤلفه‌های اقتصادی، به ترتیب مؤلفه‌های درآمد ماهیانه، هزینه‌های زندگی، وضعیت اشتغال، رضایت از فرصت‌های شغلی، فاصله محل کار از سکونت، امنیت شغلی، تعداد افراد شاغل و در نهایت تعداد ساعات کاری هفته در رتبه‌های اول تا هشتم قرار دارند. با مطالعه و بررسی تحقیقات صورت گرفته از لحاظ ساختار تحلیلی می‌توان گفت که در بیش از ۷۰ درصد از پژوهش‌ها پرسش و یا فرضیات پژوهش با صراحت بیان شده‌اند. به عبارت بهتر، آنچه به‌عنوان اساسی‌ترین اقدام پژوهشگری (طراحی سؤالات پژوهش و فرضیات) مطرح می‌شود؛ در بیش از سه چهارم تحقیقات مورد بررسی رعایت شده است.

با مطالعه و بررسی پراکنش پژوهش‌های صورت گرفته در استان‌های کشور می‌توان گفت که مقالات و پایان‌نامه‌هایی که به‌صورت موردی انجام شده‌اند، بیشترین فراوانی را بر روی استان تهران داشته‌اند. روش‌های گردآوری اطلاعات با توجه به ماهیت و روش‌های پژوهش حاکی از آن است که حدود ۱۱ درصد از تحقیقات اطلاعات و داده‌های مورد نیاز خود را از طریق ابزارهای پیمایشی و میدانی گردآوری کرده‌اند. حدود ۱۷ درصد از پژوهش‌ها از ابزار پرسش‌نامه بهره‌گیری کرده‌اند و در نهایت ۸۳ درصد از پژوهش‌ها از هر دو روش پیمایشی - میدانی و پرسش‌نامه به‌صورت تلفیقی بهره‌گیری کرده‌اند. از نکات قابل توجه دیگر توجه به این مسئله است که در ده سال اخیر در بین تحقیقات مورد بررسی، رساله دکتری مرتبط با کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی شهری به چشم نمی‌خورد. با استناد به یافته‌های تحقیق حاضر می‌توان دریافت که تمامی مقالات و پایان‌نامه‌های مورد بررسی به آزمون نظریات پرداخته‌اند اما باعث نظریه‌سازی (دکترین مشخص و ویژه در حوزه کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی) نشده‌اند. با وجود اینکه در بعضی از تحقیقات راهکارهای مناسبی ارائه شده است اما با توجه به ماهیت پژوهش‌ها نمی‌توان آن‌ها را در دسته تحقیقات بنیادی قرار داد. تحقیقاتی که در موضوع کیفیت زندگی شهری در قلمروی سکونتگاه‌های غیررسمی شهری انجام پذیرفته است، غالباً به نتایج مشابه منجر شده‌اند و تفاوت زیادی در خروجی تحقیقات مشاهده نمی‌شود چراکه مفاهیمی همچون کیفیت زندگی شهری، زیست‌پذیری شهری و سرزندگی شهری غالباً در یک ردیف معنایی (یا از بعد ذهنی و یا از بعد کالبدی - عینی) مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند. این در حالی است که الزاماً هر مجموعه‌ای با قابلیت زیست‌پذیری، مجموعه‌ای با کیفیت قلمداد نمی‌گردد. در حالی که عکس این مسئله صادق است. و با توجه به این مهم که کیفیت زندگی مفهومی عام‌تر است و در واقع کلیت‌ها را در نظر می‌گیرد در حالی که سرزندگی با جزئیات بیشتری به بررسی مسائل می‌پردازد. با توجه به کیفیت محیط‌های مناطق اسکان غیررسمی و محرومیت چشم‌گیر این نواحی، تحقیقات صورت گرفته در این زمینه بیشتر بر روی ابعاد کالبدی که نسبت به ابعاد ذهنی ملموس‌تر هستند، متمرکز شده‌اند؛ ضمن اینکه بعد کالبدی کیفیت زندگی و ارتقای کیفی محیط محلات اسکان غیررسمی، مقدمه و پیش‌نیاز بعد ذهنی کیفیت زندگی است. در واقع، هنوز نیازهای اولیه از قبیل مسکن مناسب، امنیت (بر اساس هرم مازلو) هنوز برآورد نشده است و انتظاری هم نمی‌رود که نیازهای متعالی شهروندان از قبیل خودشکوفایی، تعلق مکانی، احترام، رعایت حقوق شهروندی و... در این مناطق به منصفه ظهور برسد.

منابع

- ابراهیمی، نیر؛ محسنی، رضا علی و علمی، محمود. (۱۴۰۱). بررسی نقش کیفیت زندگی و فضاها بی‌دفاع شهری در گرایش به خشونت‌های شهری (مورد مطالعه: جوانان شهر رشت). *نشریه دانش شهرسازی*، ۲۶(۲)، ۱۴۷-۱۶۲.
- اجزاء شکوهی، محمد؛ شیرازی، علی و حدادمقدم، زهره. (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه غیررسمی پنج‌تن آل عبا (التیمور مشهد). *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۱(۲۱)، ۵۹-۷۹.
- احمدی، زهرا. (۱۳۹۳). *ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در کلان‌شهر اهواز (نمونه موردی: محله ملاشیه)*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین و GIS، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- اسکوئی ارس، علی و حکیمی، هادی. (۱۳۹۹). سنجش حس تعلق مکانی ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی، مطالعه موردی: محله حکم‌آباد تبریز. *فصلنامه مطالعات عمران شهری*، ۴(۱۲)، ۲۱.
- اسکوئی ارس، علی و حکیمی، هادی. (۱۴۰۰). سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: سیلاب قوشخانه تبریز). *نشریه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۱)، ۱۴۳-۱۶۳.
- اسکوئی ارس، علی. (۱۴۰۰). *سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی شهری و رضایت‌مندی از آن در سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز (مطالعه موردی: محله احمدآباد)*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز.
- اسکوئی ارس، علی. (۱۴۰۱). *بررسی ویژگی‌های ساختاری سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله آخماقیه تبریز)*. *فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، ۷(۲۰)، ۹۰.
- پوراحمد، احمد و زارعی، جواد. (۱۳۹۴). سنجش کیفیت زندگی در قلمرو بافت فرسوده شهری مطالعه موردی: منطقه ۹ شهر تهران. *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۶(۲۱)، ۱-۱۸.
- پوراحمد، احمد؛ فرهادی، ابراهیم؛ قربانی، رامین؛ سجودی، مریم و عبدالله حسین، شاخوان. (۱۳۹۹). *فرا ترکیبی بر پژوهش‌های تاب‌آوری شهری در نشریات علمی پژوهشی جغرافیایی ایران. پژوهش‌های جغرافیایی اقتصادی*، ۱(۲)، ۶.
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ ابدالی، یعقوب و علی پوری، احسان. (۱۳۹۵). سنجش کیفیت زندگی مهاجران افغان مقیم ایران با رویکرد ذهنی (مطالعه موردی: روستای فیروزآباد). *فصلنامه جغرافیایی سرزمین*، ۱۳(۴۹)، ۷۷-۹۲.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۵). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی (تجدیدنظر اساسی با اضافات)*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- حسین‌آبادی، سعید؛ روستایی، شهرپور و یاپنگ غروی، محمد. (۱۳۹۳). سنجش کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه مطالعاتی: محدوده شرق کال عیدگاه سبزوار). *نگرش نو در جغرافیای انسانی*، ۶(۳)، ۱۹۹-۲۱۵.
- حسینقلی‌زاده، علی؛ جلوخانی نیارکی، محمدرضا؛ ارگانی، میثم و حسینی، علی. (۱۴۰۰). تحلیل کیفیت زندگی شهری در محلات شهری با تأکید بر رویکردهای روش‌شناسی تطبیقی مکانی (مطالعه موردی: منطقه ۶ تهران). *فصلنامه شهر پایدار*، ۴(۴)، ۳۸-۳۹.
- حقی، یعقوب؛ فکری علی بابالو، لطیف؛ انصاری گبلو، اکبر و کرمی نصب، صدیقه. (۱۴۰۱). بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی شهری از دیدگاه شهروندان (مورد مطالعه: شهر گرمی). *فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی*، ۴(۴)، ۱۱۴.
- حیدری‌سرای، رضوان. (۱۳۹۷). *سنجش کیفیت زندگی در ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز (مطالعه موردی: یوسف‌آباد تبریز)*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گرایش برنامه‌ریزی مسکن، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز.
- خاوری، فاطمه. (۱۳۹۷). *ارزیابی و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: منطقه ۷ شهر تهران)*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گرایش آمایش شهری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- خدائی، رضا. (۱۳۹۸). *تحلیل کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی شهری (مطالعه موردی: محله مهدی‌آباد شهر یزد)*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گرایش برنامه‌ریزی مسکن و بازآفرینی شهری، دانشگاه پیام نور، اردکان.
- خراسانی‌مقدم، صبا؛ یزدانفر، سید عباس و حسینی، سید باقر. (۱۳۹۴). بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی مؤثر بر میزان رضایت‌مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله فرحزاد تهران - فرحزاد شمالی). *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۴۷(۱)، ۹۷-۱۱۷.
- رحمانی، آرش و نظری، ولی‌الله. (۱۳۹۵). *ارزیابی نقش کاربری سبز شهری در ارتقای کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر تاکستان)*. *فصلنامه پژوهش اجتماعی*، ۸(۳۰)، ۶۵.
- رفیعیان، مجتبی و کیانفر، آیدا. (۱۳۹۸). *فهم فضاهای خاکستری شهری: جایگاه قدرت در مناسبات تولید سکونتگاه‌های غیررسمی شهری (مورد: شهرک رضویه تهران)*. *نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی*، ۲۴(۱)، ۶.

- زنگنه شهرکی، سعید؛ گلین شریف ادینی، جواد؛ حسن‌زاده، داود و سالاری‌مقدم، زهرا. (۱۳۹۳). تحلیل فضایی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی منطقه کلان‌شهری تهران (مطالعه موردی: اسلام‌آباد، صالح‌آباد). *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی/انسانی*، ۱۷۷-۱۹۶.
- زیاری، کرامت‌الله و رفیعی‌مهر، حسین. (۱۳۹۶). ارزیابی کیفیت زندگی شهری بافت حاشیه‌نشین موردشناسی: محله حصار همدان. *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای*، ۲۳۷(۲۳)، ۱۹۹-۲۱۴.
- زیاری، کرامت‌الله؛ ابدالی، یعقوب و الله‌قلی‌پور، سارا. (۱۳۹۸). تحلیل و ارزیابی مؤلفه‌های کیفیت زندگی در کانون‌های جرم‌خیز، مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران. *فصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۱۰(۱)، ۱۰۶.
- شاکری‌مقدم، مهشاد و شهریاری، سید کمال‌الدین. (۱۳۹۷). تعیین کیفیت‌های محیطی جهت ارتقاء کیفیت زندگی در خیابان شهری. در *کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام*. تبریز، دانشگاه تبریز - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشگاه علمی کاربردی شهرداری تبریز.
- شهزادانزاد، مرضیه. (۱۳۹۷). بررسی راهکارهای ارتقاء شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی سیس‌آباد مشهد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گرایش بهسازی و نوسازی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- شیخی، محمدتقی و احسانی کلخوران، صمد. (۱۳۹۸). نگاهی به زیست غیررسمی: مطالعه رابطه امنیت تصرف و کیفیت زندگی در اوزون تپه، بومهن. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی/انسانی*، ۵۱(۱)، ۱۷۸.
- شیخی، محمد؛ جمعه‌پور، محمود و سجادی، افشین. (۱۳۹۷). سنجش رابطه میان رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیطی و پایداری اجتماعی. *نشریه دانش شهرداری*، ۲(۴)، ۳۱-۹.
- صامتی، مجید؛ ایزدی، افسانه و فتحی، سعید. (۱۴۰۰). تعیین عوامل مؤثر بر فرار مالیاتی با استفاده از روش فراترکیب. *فصلنامه اقتصادی باثبات*، ۲(۲)، ۲۲-۱.
- فرجی ملایی، امین؛ عظیمی، آزاده و زیاری، کرامت‌الله. (۱۳۸۹). تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران. *نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱(۲)، ۱-۱۶.
- فرجی، امین. (۱۳۹۶). سنجش رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی؛ مطالعه موردی: شهر بجنورد. *دو فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۸(۲)، ۸۹-۱۰۰.
- فرهنگی نجفی، زینب. (۱۳۹۱). *ارزیابی ارتقای کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد توانمندسازی مورد مطالعه: قشلاق عمرآباد ورامین*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته مدیریت شهری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی.
- قادر، پریسا؛ کریمیان بستانی، مریم و حافظ رضازاده، معصومه. (۱۴۰۰). تحلیل توزیع فضایی شاخص‌های ترکیبی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر چابهار). *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۳(۲)، ۲۱۳.
- گلکار، کورش. (۱۳۸۷). محیط بصری شهر؛ سیر تحول از رویکرد تزیینی تا رویکرد پایدار. *فصلنامه علوم محیطی دانشگاه شهید بهشتی*، ۵(۴)، ۴۱.
- لطفی، صدیقه. (۱۳۸۸). مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه‌ریزی شهری. *فصلنامه جغرافیای انسانی*، ۱(۴)، ۶۸.
- لینچ، کوین. (۱۹۸۱). *تئوری شکل شهر*. ترجمه سید حسین بحرینی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محمدیان، محمد. (۱۳۸۸). *مدیریت ساماندهی حاشیه شهرها (نمونه موردی: کوی نه دره شهر مشهد)*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده ادبیات، دانشگاه فردوسی.
- مولایی هشبجین، مهسا؛ کریمی آذری، امیررضا؛ کریمی، باقر و مهدی نژاد، جمال‌الدین. (۱۴۰۰). تحلیل سرزندگی در فضاهای مجموعه‌های مسکونی (مفهوم، مؤلفه‌ها و شاخص‌های تأثیرگذار). *دانش نشریه دانش شهرداری*، ۵(۱)، ۱۱۳-۱۲۹.
- نجفی، سعید؛ احدنژاد، محسن و دویران، اسماعیل. (۱۳۹۴). ارزیابی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرها موردشناسی: محله اسلام‌آباد شهر زنجان. *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای*، ۱۶(۵)، ۷۵-۹۰.
- نصیری هنده‌خاله، اسماعیل؛ امیر انتخابی، شهرام و تاج، سروش. (۱۴۰۰). پایش زیست‌پذیری سکونتگاه‌های ناکارآمد پیراشهری کلان‌شهر رشت مورد: محله عینک. *مجله توسعه فضاهای پیراشهری*، ۳(۲)، ۱۳۰.
- یوسف‌زاده، زهره؛ نوری کرمانی، علی؛ حاتم‌نژاد، حسین و حسین‌زاده، محمد مهدی. (۱۳۹۹). بازآفرینی فضاهای شهری با رویکرد کیفیت زندگی در منطقه ۱۵ تهران. *فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۱۱(۱)، ۷۵۴.

References

- Ahmadi, Z. (2013). *Evaluation of urban life quality indicators in informal settlements in Ahvaz metropolis (case example: Molashieh neighborhood)*. Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, School of Sciences Land and GIS, Shahid Chamran University of Ahvaz. (in Persian)

- Ajzae Shekahi, M., Shirazi, A., & Haddad Moghadam, Z. (2012). Investigation of factors affecting the improvement of the quality of urban life in the informal settlement of Panj Ton Al Abba (Altimur Mashhad). *Journal of Geography and Regional Development*, 11(21), 59-79. (in Persian)
- Sarmast, B., & Zali, N. (2010). Urban Space Planning and Demographic Planning in the 1400 Horizon. Case Study of Azerbaijan), *Journal of Strategic Studies*, (13). (in Persian)
- Cicirelli, F., Guerrieri, A., Mastroianni, C., Spezzano, G. & Vinci, A. (2019). *The Internet of Things for Smart Urban Ecosystems*. Cham: Springer.
- Das, D. (2008). Urban quality of life: A case study of Guwahati. *social indicators research*, 88, 297-310.
- Ebrahimi, N., Mohseni, R. A., & Elmi, M. (2022). Investigating the role of the quality of life and defenseless urban spaces in the tendency towards urban violence (case study: Town of Javanan in Rasht). *Journal of Urbanism Planning Knowledge*, 6(2), 147-162. (in Persian)
- Esposito, E. (2022). Deprivation-based squatting as a choice from necessity: The housing pathways of low-income squatters in public housing in Naples, Italy. *Cities*, 124, 103623.
- Faraji Melai, A., Azimi, A., & Ziari, K. (2009). Analysis of the dimensions of quality of life in urban areas of Iran. *Research and Urban Planning Journal*, 1(2), 1-16. (in Persian)
- Faraji, A. (2016). Measuring satisfaction with the quality of urban life in informal settlements; Case study: Bojnord city. *two scientific-research quarterly journals of urban ecology research*, 8(2), 89-100. (in Persian)
- Farhani Najafi, Z. (2017). *Evaluation of improving the quality of urban life in informal settlements with the empowerment approach studied: Qeshlaq Omar Abad Varamin*. Master's Thesis, Department of Urban Management, School of Management and Accounting, University Allameh Tabatabai. (in Persian)
- Golkar, K. (2007). Visual environment of the city; Evolution from a decorative approach to a sustainable approach. *Shahid Beheshti University Environmental Sciences Quarterly*, 5(4), 41. (in Persian)
- Hafeznia, M. (2015). *An introduction to the research method in the humanities (basic revision with additions)*. Tehran: an organization for the study and compilation of humanities books of universities (SAMT). (in Persian)
- Haghi, Y., Fekri, L. A. B., Ansari, A. G., & Karmi Nasab, S. (2022). Inspection and analysis of the status of urban life quality indicators from the perspective of citizens (case study: Germe city). *Geography Quarterly and Human relations*, 4(4), 114. (in Persian)
- Hataminejad, H., Ebdali, Y., & Alipuri, E. (2015). Measuring the quality of life of Afghan immigrants living in Iran with a subjective approach (case study: Firozabad village). *Sarzemem Geographical Quarterly*, 13(49), 77-92. (in Persian)
- Heydarisarai, R. (2017). *Measuring the subjective quality of life in the residents of informal settlements in the north of Tabriz (case study: Yousefabad, Tabriz)*. master's thesis, geography, and urban planning department, orientation Housing Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, Tabriz University. (in Persian)
- Hossein Abadi, S., Roustaei, SH., & Yaping Gharavi, M. (2014). *Measuring the quality of life in informal settlements (Study sample: Eastern Kal Eidgah district of Sabzevar)*. 6(3), 199-215. (in Persian)
- Hossein Qalizadeh, A., Jalukhani Niarki, M., Organi, M., & Hosseini, A. (2021). Analysis of the quality of urban life in urban neighborhoods with an emphasis on spatial comparative methodology approaches (Case study: District 6 of Tehran). *Shahr Magazine Padayr*, 4(4), 38-39. (in Persian)
- Khavari, F. (2017). *Evaluation and measurement of urban life quality indicators (case study: District 7 of Tehran city)*. Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Geography, University of Tehran. (in Persian)
- Khodaei, R. (2018). *Analysis of the quality of life of urban informal settlements (case study: Mehdiabad neighborhood of Yazd city)*. Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, Housing Planning and Urban regeneration, Payam Noor University, Ardakan. (in Persian)
- Khorasani Moghadam, S., Yazdanfar, S.A., & Hosseini, S. B. (2014). Investigation of quality of life indicators affecting the level of satisfaction of residents of informal settlements (case study: Farahzad neighborhood of Tehran - Farahzad North). *Human Geography Research Quarterly*, 47(1), 97-117. (in Persian)
- Lotfi, S. (2008). The concept of quality of urban life: its definitions, dimensions, and measurement in urban planning. *Human Geography Quarterly*, 1(4), 68. (in Persian)
- Lynch, K. (1981). *Theory of City Shape* (S. H. Bahraini, trans.). Tehran: Tehran University Press. (in Persian)
- Mohammadian, M. (2008). *Management of the Organization of the Margins of Cities (Case Example: Kuy Na Dara, Mashhad City)*. Master's Thesis, Faculty of Literature, Ferdowsi University. (in Persian)

- Moulai Hashjin, M., Karimi Azari, A., Karimi, B., & Mahdinejad, J. (1400). Analysis of vitality in the spaces of residential complexes (concept, components and influential indicators). *Journal of Urbanism Planning Knowledge*, 5(1), 113-129. (in Persian)
- Murgs, F., & Klobucnik, M. (2018). Quality of Life in the City Urban Life or Well-Being in the City: Conceptualization and case study. *Ekológia (Bratislava)*, 37(2), 183-200.
- Najafi, S., Ahdanjad, M., & Doiran, I. (2014). Evaluation of the quality of life in informal settlements of cities: Zanjan city of Islamabad. *Quarterly Journal of Geography and Urban-Regional Planning*, 5(16), 75-90. (in Persian)
- Nasiri Hinde Khale, I., Amir Ekhi, S., & Taj, S. (2021). Monitoring the livability of inefficient peri-urban settlements in Rasht metropolis: Aynak neighborhood. *Journal of Peri-urban Space Development*, 3(2), 130. (in Persian)
- Oskouee Aras, A. (2021). *Measuring and evaluating the quality of urban life and satisfaction with it in informal settlements in the north of Tabriz (case study: Ahmedabad neighborhood)*. master's thesis, urban planning department, Faculty of Planning and Environmental Sciences, Tabriz University. (in Persian)
- Oskouee Aras, A. (2022). Investigation of the structural characteristics of informal settlements (case study: Tabriz's Akhmaqiya district). *Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 7(20), 90. (in Persian)
- Oskouee Aras, A., & Hakimi, H. (2019). Measuring the sense of place belonging to residents of informal settlements, a case study: Hakkamabad neighborhood of Tabriz. *Urban Studies Quarterly*, 4(12), 21. (in Persian)
- Oskouee Aras, A., & Hakimi, H. (2021). Measuring urban vitality indicators in informal settlements (case study: Tabriz Seilab Ghoshkhana). *Journal of Urban Planning Geography Research*, 9(1), 143-163. (in Persian)
- Peattie, L., & Aldrete-Haas, J. A. (1981). Marginal Settlements in Developing Countries: Research, Advocacy of Policy, and Evolution of Programs. *Annual Review of Sociology*, 7(1), 157-175.
- Pourahmad, A., & Zarei, J. (2014). Measuring the quality of life in the territory of the worn-out urban fabric, a case study: District 9 of Tehran. *Journal of Urban Planning and Research*, 6(21), 1-18. (in Persian)
- Pourahmad, A., Farhadi, E., Ghorbani, R., Sajjodi, M., & Abdullah Hossein, Sh. (2019). Meta-analysis of urban resilience researches in Iranian geographical scientific research journals. *Journal of Economic Geography Research*, 1(2), 6. (in Persian)
- Pourmohammadi, M. R., & Zali, N. (2004). Human Development, Challenges and Prospects (with an Analytical Look at Human Development Indicators in Iran). *Journal of Humanities and Social Sciences*, University of Tabriz, 10(15), 44-52. (in Persian)
- Qadri, P., Karimian Bostani, M., & Hafez Rezazadeh, M. (2021). Analysis of the spatial distribution of composite indicators of the quality of urban life (case study: Chabahar city). *New Attitudes in Human Geography Quarterly*, 13(2), 213. (in Persian)
- Rafiyani, M., & Kianfar, A. (2018). Understanding gray urban spaces: the position of power in the production of informal urban settlements (Case: Tehran's Razavieh settlement). *Fine Arts -Architecture and Urban Planning*, 24(1), 6. (in Persian)
- Rahmani, A., & Nazari, W. (2016). Evaluating the role of urban green use in improving the quality of urban life (case study: Takestan city). *Social Research Quarterly*, 8(30), 65. (in Persian)
- Rosenthal, R., & DiMatteo, M.R. (2001). Meta-Analysis: recent developments in quantitative Methods for literature Reviews. *Annu. Rev. Psychol*, 52, 59-82.
- Samiti, M., Izadi, A., & Fathi, S. (2021). Determining factors affecting tax evasion using the meta-analysis method. *Economic Quarterly with Stability*, 2(2), 1-22. (in Persian)
- Shahdadenjad, M. (2017). *Investigation of ways to improve quality of life indicators in the informal settlements of Sis Abad, Mashhad*. Master's Thesis, Department of Geography and Urban Planning, Urban Improvement and Renovation, Daneshkada Literature and humanities, Ferdowsi University of Mashhad. (in Persian)
- Shakri Moghadam, M., & Shahriari, S. K. (2017). Determining environmental qualities to improve the quality of life in urban streets. In *Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Planning of Islamic World Countries*. Tabriz, University of Tabriz - Shahid Madani University of Azerbaijan - University Applied Science of Tabriz Municipality. (in Persian)
- Sheikhi, M., Jumapour, M., & Sajjadi, A. (2017). Measuring the relationship between environmental quality and social sustainability. *Journal of Urbanism Planning Knowledge*, 2(4), 9-31. (in Persian)

- Sheikhi, M.T., & Ehsani Kalkhoran, S. (2018). Looking at Informal Life: A Study of the Relationship between Tenure Security and Quality of Life in Ozon Tepe, Bomhan. *Human Geography Research Quarterly*, 51(1), 178. (in Persian)
- Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & De Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and urban planning*, 65(1-2), 5-18.
- Yousefzadeh, Z., Nouri Kermani, A., Hataminejad, H., & Hosseinzadeh, M. M. (2019). Recreation of urban spaces with a quality of life approach in Tehran's 15th district. *Geography Quarterly (Regional Planning)*, 11(1), 754. (in Persian)
- Zangane Shahraki, S., Galin Sharifdini, J., Hassanzadeh, D., & Salary Moghadam, Z. (2014). Evaluation of the Quality of Life in Informal Settlements, Tehran Metropolitan (Case Study: Islamabad Salehabad). *Human Geography Research*, 46(1), 177-196. (in Persian)
- Ziari, K., & Rafiei Mehr, H. (2016). Evaluation of the quality of urban life in the context of a case study: Hamadan's Hesar neighborhood. *Quarterly Journal of Geography and Urban-Regional Planning*, 7(23), 214-199. (in Persian)
- Ziari, K., Ebdali, Y., Ziari, K., & Allah Qolipour, S. (2018). Analysis and evaluation of the quality of life components in crime-prone areas, case study: District 12 of Tehran. *Research Quarterly Urban ecology*, 10(1), 106. (in Persian)